

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ I DERSİ DERS NOTLARI
(Final Dönemi)

1. HAFTA

İNKILABIN TANIMI, UNSURLARI VE AŞAMALARI, BENZER KAVRAMLAR, ATATÜRK'ÜN İNKILAP HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

İnkılâp

Arapça (klb-kalb) kökünden türetilmiş bir kelimedir. Bir halden başka bir hale dönüşme, biçim değiştirme anlamına gelir. İnkılâplar, sanayi, bilim, kültür, sosyal, vb. alanlarda olabilir. Etimolojik anlam olarak değiştirmeyi ifade eder. İnkılâp, evrim veya tekâmül (évolution) ve ıslahattan farklıdır. İnkılâp, hükümet darbesinden de farklı anlamlar ifade eder.

İnkılâp üç aşamada gerçekleşir. Birinci aşamayı oluşturan **fikrî cephe**, cemiyette değişiklik fikrinin, yeni fikir tohumlarının atıldığı ve geliştirildiği evredir. İkinci aşama, hazırlık aşamasının tamamlanmasından sonra gelir ve **aksiyon dönemi**dir. Basit şekilde bir ihtilâli ifade eder. Üçüncü aşama da yıkılan, bozulan düzenin yerine bir **yenisini kurma** aşamasıdır. İşte bu yeniden kurma ile inkılâp başarılmış olur.

Devrim

Devrim, halk hareketi şeklinde mevcut düzeni zor kullanarak yıkmayı ve sonra da yıkılan düzen yerine yeni kurulan düzeni de ifade eder. Devrim, bir halden, başka bir hale gelişi değil bu geçişin sadece ilk ve başlangıç safhasını, yıkıcı olan yanını da karşılamaktadır. Devrim, mevcut olan kavram, kurum ve teşkilâtları kaldırıp bunların yerine yenilerini getirmek olarak da ifade edilebilir. Bu anlamda ele alınırsa Türkiye’de, Cumhuriyet rejimine geçiş bir devrimdir.

Devrim, sadece siyasal anlamda düşünüldüğü zaman “ihtilal”; toplumsal, ekonomik ve siyasal bağlamda düşünüldüğünde ise “inkılâp” karşılığıdır. Demek ki devrim terimi hem ihtilâl, hem de inkılâp anlamında kullanılabilir. Siyasal anlamda devrim, iktidarın kökeninde değişme yaratan bir olaydır. Örneğin Fransız devrimi, siyasal iktidarın kökenini tanrıdan ve gelenekten alıp, o dönemin ilerici sınıfı olan burjuvaziye ve kentli halka vermiştir. Aynı biçimde Türk devriminde de, Atatürk, dinsel geleneksel kökenli iktidarı, millete ya da halka dayalı, laik bir niteliğe dayandırmıştır. İktidarın kökeninde, yani dayandığı güçlerde değişiklik yapmayan siyasal olaylar, bu anlamda devrim sayılamaz. Hükümet değişikliği, hükümet darbesi, isyan, iç savaş, vs. gibi farklı nitelikte olan olayların devrim ile karıştırılmaması gerekir.

Ekonomik ve toplumsal anlamda devrim; siyasal, toplumsal, ekonomik ilişkiler düzeninde hızlı değişmeye yol açan olaydır. Sonuç olarak, Türk Devrimi, Türkiye'nin siyasal, toplumsal ve ekonomik yapısında (yani, ilişkilerinde) hızlı ve kapsamlı bir değişme yaratma olayıdır.

İhtilâl

Arapça, hal' kökünden türemiştir. İhtilâl, bir devletin var olan siyasî düzenini ortadan kaldırmak için, hukuk kurallarına başvurmadan, zor kullanarak yapılan geniş bir harekettir. İhtilâl, inkılâbın eylem safhasıdır. İhtilâllerin ardından inkılâplar gelir. İhtilâller kısa süreli ve çok hızlı bir gelişim gösterir. İhtilâlin başarısı, sonucunda ortaya konan inkılâpların başarısıyla doğru orantılıdır. İhtilâllere örnek olarak, 1789 Fransız ve 1917 Bolşevik İhtilâli'ni gösterebiliriz.

Askerî Darbe veya Hükümet Darbesi

Askerî darbelerle, ihtilâl karıştırılmamalıdır. Askerî darbe kısa süreli fiili durumdur. Türkiye için örnekler vermek gerekirse, 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 tarihinde rejimin tehlikeye düştüğünü iddia eden askerî yetkililer, amacı “cumhuriyeti koruma ve kollama” şeklinde özetlenebilecek olan darbeler yaptılar. Bu darbelerin ardından yeni inkılâplar yapılmak yerine, var olan inkılâpların işlerliğine kavuşması için çaba gösterildi ve gösterilen bu çabaların sonuç verdiğine inanıldığı yerde de yeniden çok partili demokratik düzene geçiş sağlandı.

Islahat

Islahat kelimesi de, Arapça salâh kökünden gelir. Aynı kökten türeyen ıslah ise, iyileştirme, düzeltme, eksikleri giderme anlamlarında kullanılmaktadır. Islah kelimesinin çoğulu olan “ıslahat” kelimesi ise düzeltmeler, iyileştirmeler, yoluna koymalar anlamındadır. Batı dillerindeki karşılığı “reform”dur. Islahatta, inkılaptan farklı olarak yeni bir unsur getirme yoktur. Mevcut düzen korunurken, düzenin aksayan yönlerinin düzeltilmesi için çalışmalar yapılır. Bir örnek vermek gerekirse; II. Osman, düzeni bozulan orduyu ıslaha çalışmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün İnkılâp Hakkındaki Görüşleri

Mustafa Kemal Atatürk, inkılâplar ve Türk inkılâbı ile ilgili pek çok konuşma yapmış, bu konuşmalarında inkılâbın tanımından, Türk İnkılâbı'nın özelliklerine, inkılâpların temel kuralından, inkılâpların gerekliliğine ve savunulmasına kadar inkılâp hareketlerinde dikkat edilecek noktaları anlatmıştır. Atatürk'e göre; "İnkılâp mevcut müesseseleri zorla değiştirmektir. Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak, yerlerine milletin en yüksek medeni icaplara göre ilerlemesini sağlayacak yeni müesseseleri koymuş olmaktadır." Atatürk, konuşmalarında inkılâp ile ihtilalin arasındaki farka dikkat çekmiş, Türk İnkılâbı'nın özelliklerinden bahsetmiştir.

Buna göre, inkılâp, kelimenin ilk anda işaret ettiği ihtilâl manasından başka, ondan daha geniş bir değişikliği ifade etmektedir. Devletin şekli, asırlardan beri gelen eski şekilleri ortadan kaldıran en gelişmiş tarz olmuştur. Millet, varlığını devam ettirmesi için fertleri arasındaki ortak bağ, din ve mezhep bağlılığı yerine Türk Milliyeti bağı olmuştur. Millet, uluslararası alanda gelişmenin şartının çağdaş medeniyet olduğu gerçeğini kabul etmiştir. Atatürk, Türk milletinin yaşamında meydana gelen bu değişikliklerin bir ihtilâlden çok, inkılâp kavramına benzediğini söylemektedir.

Mustafa Kemal, yapılan inkılâpların gayesini Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen çağa uygun, medeni bir toplum haline getirmek olduğunu, inkılâpların temel prensibinin bu olduğunu açıklamaktadır. Atatürk'e göre, çağdaş uygarlık düzeyine erişmeyi amaçlayan Türk İnkılâbı'nın zaman kaybına, düzensizliklere ve iç çatışmalara tahammülü yoktur. Ayrıca Atatürk, inkılâplar konusunda kesinlikle geriye dönüş, ödün verme veya uzlaşmayla bir orta yol izlemeyi kabul etmez. Türk İnkılâplarının gerekliliğinin farkındadır. Bununla birlikte inkılâplarda izlenecek yolu da göstermiştir. "Biz, büyük bir inkılâp yaptık. Memleketi bir çağdan alıp yeni bir çağa götürdük. Birçok eski müesseseleri yıktık. Bunların binlerce taraftarı vardır. Fırsat beklediklerini unutmamak lâzım. En ileri demokrasilerde bile rejimi korumak için, sert tedbirlere müracaat edilmiştir. Bize gelince, inkılâbı koruyacak tedbirlere daha çok muhtacız." diyen Atatürk, Cumhuriyetin, bağımsızlık ve özgürlüğün, çağdaş uygarlık düzeyini amaçlayan inkılâpların korunması konusunda inançlıdır. Çünkü inkılâpların henüz yeni olduğunu, ancak ileride kökleşip benimsenerek sağlamlaşacağını bilmektedir

2. HAFTA:

OSMANLI DEVLETİNİN YAPISI, OSMANLI DEVLETİ'NDE YENİLEŞME HAREKETLERİ, BATILI TARZDA YAPILAN YENİLİKLER

Osmanlı'nın Çöküşünü Hazırlayan nedenler ve çöküşten kurtulma çalışmalarına kısa bir bakış

1299 yılında Bilecik'te Söğüt dolaylarında kurulan Osmanlı Devleti, Anadolu Birliği'ni sağladıktan sonra olarak büyümeye başlamış, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi'nin ardından Osmanlı padişahları aynı zamanda "halife" unvanını da taşımaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu zamanlarda Osmanlı padişahları arasında pek rağbet görmemiş olan bu unvan, devletin zayıflamaya başlamasının ardından sığınılacak bir unvan haline dönüşmüştür. XVII. yüzyıldan itibaren merkezi yönetim bozulmuş, devlet yönetiminde otoritenin sarsılması, halkın devlete olan güveninin azalmasına ve iç isyânların çıkmasına neden olmuştur. Yeniçeriler padişaha

karşı gelerek, beğenmedikleri padişahları tahttan indirerek, beğendikleri veliaht şehzadeleri tahta geçirmiştir. Yeniçeriler’de “ocak, devlet içindir” anlayışı yerine “devlet, ocak içindir” anlayışı gelişmiştir.

Osmanlı’nın gerilemesi iki ayrı başlık halinde ele alınabilir: Birincisi batıdaki yani Avrupa’daki sınırlarının doğuya doğru gerilemesi, diğeri ise sosyal, ekonomik ve siyasal gerilemedir. Osmanlı Devletinin sosyal, ekonomik ve siyasal açılardan gerilemesi toprak kayıplarının gölgesinde kaldığı için sorunun bu boyutu çok geç fark edilmiştir. Osmanlı Devleti gerilemeyi ve toprak bakımından daralmayı önlemenin yolunun, askeri alanda güçlü olmaktan geçtiğini düşünmüş ve bu nedenle 17. yy.’ın başlarından itibaren yapılmaya başlanan ıslahat çalışmaları hep askerî alanda olmuştur.

Avusturya ve İran seferleri sonucu oluşan ekonomik sorunlar, tımar sisteminin bozulması, nüfus artışının yarattığı sosyal hayattaki sıkıntılar ve çağın gerisinde kalınması ile eğitim alanındaki bozulmalar sonucu devlet sistemi çöküş dönemine girmiştir. Coğrafi keşifler sonucu ticaret yollarının önem kaybetmesi, sık padişah değişimleri sonucu çokça verilmeye başlanan cülûs bahşişleri ve yeniçerilerin kayıt dışı artışıyla verilen ulûfe miktarının da artması Osmanlı ekonomisini yıpratmıştır. Celâli ayaklanmaları sonucunda Osmanlı toprak düzeni büyük ölçüde değişim göstermiş, vergilerin ağırlığı yüzünden vergi ödeyemeyen köylünün ve çiftçilerin toprakları mültezimlerin ya da yerel yöneticilerin eline geçmiştir. Vergilerin ağırlığı yüzünden devlete olan borçlarını ödeyebilmek için tefecilerden borç almak zorunda kalan köylüler daha ağır bir borcun altına girmiştir. Bu durumdaki köylüler, işledikleri toprakları sonunda tefecilere kaptırmışlar, Osmanlı toprak düzeninin belkemiği olan tımar sistemi bozulmuştur. Büyük nüfus hareketleri ortaya çıkmış ve kentlere büyük göçler başlamıştır. Tarımsal üretim gerilemiştir. Anadolu’da kıtlık tarım ürünleri fiyatlarının yükselmesine yol açmış, Rumeli’den Anadolu’ya tarım ürünleri nakli yapılmaya çalışıldıysa da ordunun tahıl ihtiyacının karşılanmasında sorunlarla karşılaşmaya başlanması nedeniyle bu sevkiyat da durdurulmak zorunda kalınmıştır. On binlerce insan hayatını kaybederken, pek çok yerleşim yeri de yıkıma uğramıştır. Halkın karşı karşıya kaldığı sorunlar nedeniyle devletten yardım istemesi de sonuç vermeyince, Anadolu’nun belirli bölgelerinde devlete karşı yeni ayaklanmalar patlak vermiştir.

Bütün bu olaylar olup biterken, Osmanlı Devleti Avrupa’daki gelişmeleri (Reform, Rönesans) takip edememek bir yana; eğitim sisteminin (ilmiyenin) bozulmasının önüne dahi geçememiştir.

Askerî kurumların, başta Yeniçeri Ocağı olmak üzere düştükleri disiplinsiz, kayıtsız ve itaatsiz ortam; tımar sistemi yerine kurulan iltizâm usulünün insafsız, aşırı

ve basiretsiz vergilendirme tarzı; sermaye birikiminin bulunmaması; sınaî üretimin olmaması; sanayi casusluğu yapılmadığı ya da yapılmasına gerek görülmediği içindir ki; teknolojik gelişmelerin takip edilememesi; kaybedilen topraklarla birlikte yaşanan yoğun göç olgusunun yol açtığı sosyokültürel ve ekonomik sorunlar; dışardan alınan borçlar; Batı'daki gelişmeleri yakalamak amacıyla yapılan çalışmaların yetersizliği ve Batı'dan alınan unsurların olduğu gibi alınarak taklit edilmesinin getirdiği başarısızlık vs. siyasî, askerî, iktisadî, teknolojik ve sosyokültürel açılardan Osmanlı'yı çöküşe sürükleyen sebeplerdendir.

Osmanlı Devleti, özetlemeye çalıştığımız bütün bu olumsuzluklar sonucunda kaçınılmaz olan “çöküş”e çareler aramaya başlamış, daha önce de belirttiğimiz gibi esas sorunun “toprak kaybı” olduğunu zannettiğinden, askerî alanda ıslahatlar yapmaya çalışmış, sorunun askerî değil ekonomik, sosyal ve teknik alanda gerileme olduğunu ifade edip, düşüncelerini risâlelerle dile getiren fikir erbaplarının fikirlerine itibar etmemiştir. Bu durum da kurtuluş için üretilen çözüm çareleri ve yapılan çalışmaların hep askerî boyutta kalması sonucunu doğurmuştur.

XVII. yüzyıl Islahat Çalışmaları:

16. Osmanlı padişahı olan II. Osman (Genç) (1618-1622) 14 yaşında iken, amcası Sultan I. Mustafa'nın tahttan indirilmesi üzerine Osmanlı tahtına oturmuş, Fatih Sultan Mehmed devrinden sonra vazgeçilen saray dışından evlenme geleneğini (cariye ile evlenmeme) yeniden başlatmış, Lehistan seferi sırasında gördüğü disiplinsizlikler nedeniyle Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmayı planlamıştır. Ancak düşündüklerini yapamadan yeniçerilerin isyanı sonucu 19 yaşında tahttan indirilerek Yedikule zindanlarında öldürülmüştür.

17. Osmanlı padişahı olarak ve öldürülen II. Osman'ın yerine tahta geçen IV. Murad (1623-1640); tahta geçtiğinde 11 yaşındaydı ve bu nedenle devlet idaresi bir müddet annesi Kösem Sultan'ın elinde kalmıştır. Ağabeyi II. Osman'a gözleri önünde yapılanlara küçük yaşlarında şahit olmuş, bu nedenle de intikam duygularıyla yaşayan sert mizaçlı bir padişah olarak tanınmıştır. İktidara tam anlamıyla 21 yaşında sahip olan IV. Murad, Safevîler'e karşı askerî harekât yapmış, Azerbaycan, Erivan, Tebriz ve Hamedan'ı ele geçirmiştir. Son olarak 1638 yılındaki Bağdat Seferi ile 1624'ten beri İran işgali altında bulunan bu şehri yeniden Osmanlı topraklarına katmıştır.

IV. Murat, bu savaşlarda Osmanlı ordularını bizzat komuta etmiş ve büyük bir askerî dehâ olduğunu kanıtlamıştır. Sefer sırasında, Anadolu'daki tüm isyânları ve isyân etmesi muhtemel unsurları yok etmiş, böylece devlet otoritesini yeniden ve kesin bir şekilde tesis etmiştir. Safevîler'le yapılan savaşın ardından 1639 Mayıs'ında Kasrı

Şirin Antlaşması imzalanmış, bu antlaşma neticesinde Mezopotamya Osmanlı egemenliğine girmiş ve I. Dünya Savaşı'na kadar da Osmanlı toprağı olarak kalmıştır.

IV. Murat, İstanbul'a döndükten sonra saygın devlet adamlarına, imparatorluğun eski parlak günlerine dönmesine yönelik ekonomik ve siyasî projeler hazırlanması emrini vermiş ancak genç yaşta ölümü, onun imparatorluğu dönüştürme yolundaki çabalarına engel olmuştur. IV. Murat rüşvet ve iltimasla mücadele etmiş ve bunu en az seviyeye indirmiş, Kösem Sultan zamanında aşırı derecede artmış olan savurganlık ve gereksiz harcamalara son vermiş, İstanbul'da alkol, tütün ve kahveyi yasaklamış, yasağa uymayanların öldürülmesini emretmiştir. Hepsinden önemlisi devleti eski gücüne kavuşturabilmek amacıyla devrinin aydınlarına risâleler hazırlatmıştır. Bu risâlelerden en önemlisi ve günümüze kadar ulaşmış olanı “Koçibey Risâlesi”dir.

19. Osmanlı padişahı olarak 7 yaşında tahta çıkan IV. Mehmet (Avcı Mehmet) 39 yıllık saltanatıyla Kanunî Sultan Süleyman'dan sonra en uzun tahtta kalan padişaktır. Ava meraklı olduğu için “avcı” lakâbıyla anılmıştır. Döneminin en önemli olayı, başarısızlıkla sonuçlanan II. Viyana Kuşatmasıdır.

IV. Mehmet Dönemi'nin ıslahatlarda öne çıkan ismi, Sadrâzam Tarhuncu Ahmet Paşa'dır. Tarhuncu Ahmet Paşa, ilk iş olarak devletin gelir ve giderini öğrenmek istemiş; isteğinin yerine getirilmesinin ardından devlet erkânı ile görüşerek fazla masrafları kılmaya başlamış, sarayın ve diğer ileri gelenlerin fazla masraflarını kesmekte de tereddüt etmemiştir. Bu nedenle hariçten ve dâhilden epeyce düşman kazanan Tarhuncu, fitnecilerin padişah ve valide sultanı kendisi aleyhine kışkırtmaları sonucu Mart 1653'de boğdurularak öldürtülmüştür. Tarhuncu Ahmet Paşa Osmanlı Devleti'nde malî alanda ıslahat yapan ilk devlet adamı olup ancak 9 ay sadaret makamında kalmıştır.

Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecine girdiği dönemlerde de gidişatın farkına varan devlet adamları ortaya çıkmış ancak, bu devlet adamları çıkarları sarsılanların kendilerinden daha güçlü olması nedeniyle çalışmalarının bedelini canlarıyla ödemişlerdir.

XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Islahat Hareketleri

XVIII. yüzyılda yapılan Islahat hareketlerine göz attığımızda Lâle Devri hariç, yapılan ıslahatların hemen hemen tamamının askerî alanda olduğunu görürüz. Batılı devletlerle yapılan savaşlarda art arda alınan yenilgiler, Osmanlı Devleti'nin askerî alanda Avrupa'dan geri olduğu görüşünü yaygınlaştırmış; bu sebeptendir ki, bu dönem ıslahatlarının da ağırlık noktası askerî nitelikli olmuştur. Avrupa'nın askerî ve teknik alandaki üstünlüğü Osmanlı Devleti tarafından ilk defa bu yüzyılda kabul edilmiştir.

Lâle Devri (1718-1730)

Lâle devri ıslahatları yapılırken ilk defa Avrupa'daki gelişmelerden yararlanılmıştır. Bu çalışmalarla ıslahatlar başlamış olmakla birlikte, ıslahatlara tepki gösteren kitleler de ortaya çıkmış, XVIII. yüzyıl ıslahatı ayaklanmalarla kesintiye uğratıldığı için sürekli ve yararlı olamamıştır. Dönemin padişahı III. Ahmed iyi eğitim almış bir padişahdır. Hattat ve şairdir. “Necîb” mahlasıyla şiirler yazmıştır. Musikî ile de yakın ilgisi vardır.

Lale Devrinde batı ülkelerini tanımaya çalışılmıştır. İlk defa yurtdışına (Fransa'ya) elçi gönderildi (28 Çelebi Mehmet Efendi). Bu dönemde 1727 yılında Mütefferika İbrahim tarafından ilk Türk matbaası açıldı. Açılan bu matbaa ilk Türk Müslüman matbaası olma özelliği taşır. Matbaa Avrupa'dan alınan ilk teknik araçtır. Dinî nitelikli eserlerin dışındaki eserlerin matbaada basılmasına izin verilmiştir. Bunun sebebi ise, el yazması kitap yazara geçimlerini bundan temin eden ve sayıları hayli fazla olan hattatların tepkisini azaltmaktır. Nitekim matbaayı protesto etmek için yürüyen hattatlar, matbaada dinî eser dışında eserlerin basılacağına kendilerine bildirilmesi suretiyle sakinleşmişlerdir. Yabancı eserlerin basılmasını sağlamak için matbaaya bağlı olarak bir de “Tercüme Cemiyeti” kurulmuştur. Bu matbaada basılan ilk kitap “Vankulu Lügâtî”dir (1729).

İlk itfaiye teşkilâtı da Lâle Devri'nde kurulmuştur. Ülkede ilk defa çiçek aşısı uygulaması bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Lâle Devri 1730'daki Patrona Halil İsyanı ile sona ermiştir. Bu isyân sonrasında kendisine ve ailesine zarar verilmemesi şartıyla tahttan çekileceğini bildiren Sultan III. Ahmet, 1 Ekim 1730'da Osmanlı tahtını yeğeni Şehzade Mahmut'a bırakmıştır.

I. Mahmut Dönemi (1730-1754)

İlk defa bu dönemde askerî alanda Avrupa örnek alınarak ıslahat yapılmaya başlandığını görüyoruz. XVI. Yüzyılda yani Osmanlı Devleti'nin Yükselme Dönemi'nde kurulan Humbaracı Ocağı, bu dönemde Osmanlı hizmetine girerek Ahmet adını alan bir Fransız soylusuna (Comte de Bonneval) yeniden düzenlettirilmiştir. Islahat yapılan ilk ocak Humbaracı Ocağı'dır. Bunun dışında Hendesehâne açılarak (1731) ordunun teknik eleman ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır (Bu kurum daha sonra geliştirilerek Mühendishâne-i Berri Hümâyün adıyla anılacaktır.) Bu dönem ıslahatları da görüldüğü gibi askerî niteliklidir.

III. Osman Dönemi (1754-1757)

Döneminde ıslahat yapılmayan tek XVIII. yüzyıl padişahıdır.

III. Mustafa Dönemi (1757-1774)

Babası Sultan III. Ahmet'tir. Babasının 1730'da padişahlıktan çekilmesinden sonra 27 yıl kafes hayatı yaşamıştır. Amcasının oğlu III. Osman'ın ölümü üzerine 1757'de tahta geçmiştir. Dostu İsveç Kralı'ndan ülkesini İsveç gibi kalkındırmasını sağlamak için müneccim isteyecek kadar yıldız falına inanan, devlet idaresi konusunda yeteneklerinin gelişmemiş olduğu anlaşılan bir padişaktır. 1770 yılında Çeşme'de Türk donanmasının yakılmasından sonra bilgili denizciler yetiştirmek üzere, Koca Ragıp Paşa ve Macar asıllı Fransız Baron de Tott'un çalışmalarıyla Mühendishane-i Bahri Hümayun (Deniz Mühendishânesi) adı altında bir okul açılmıştır (1773). 1774'de Sürat Topçuları adı verilen bir birlik kurulmuştur. Top dökümhaneleri yapılmıştır. Bu dönemde ilk defa ekonomiyi yola sokmak amacıyla iç borçlanmaya gidilmiştir.

I. Abdülhamid Dönemi (1774-1789)

Tahta çıktığında 6 yıldır devam eden Osmanlı-Rus savaşı gündemdedir. Bu savaşı bitiren Küçük Kaynarca antlaşması, I. Abdülhamid'in döneminde imzalanmıştır. (21 Temmuz 1774). Bu anlaşmayla Osmanlı Devleti'nin Gerileme Dönemi başlamaktadır. Bu dönemde etkili olan isim padişaktan çok Halil Hamid Paşa'dır. Halil Hamid Paşa, ulûfe alım satımı yasaklanmış, Yeniçeri Ocağı'na uzun yıllardan sonra ilk defa eğitim yaptırılmıştır. Yeniçeri Ocağı'nda sayım yaptırmış, yeniçerilikle ilgisi olmayanları ayıklamıştır. Humbaracı ve lağımçı ocaklarını iyileştirmiştir.

III. Selim Dönemi (1789-1807)

Babası III. Mustafa'dır. Devletin kötü gidişatına dur demek için alınması gereken tedbirleri belirlemek üzere, ülkenin ileri gelen devlet adamlarından bir Meşveret Meclisi (Danışma Meclisi) toplamıştır. Yapacağı ıslahatlar hakkında raporlar (lâyiha) hazırlatan ilk padişaktır. İlk sürekli büyükelçilik III. Selim tarafından Londra'da açılmış, Yusuf Agâh Efendi de ilk sürekli Osmanlı Büyükelçisi olarak atanmıştır. (1793) Bunu, Paris'e gönderilen Seyit Ali Efendi ile Berlin'e gönderilen Aziz Efendi izledi. Bu dönemde Yeniçeri Ocağı'nın yanında Nizâmı Cedîd adlı bir ordu (1795) bu ordunun ihtiyacını karşılamak için İrâdı Cedîd isimli hazine kurulmuştur. Nizâmı Cedîd, bu dönemde yapılan ıslahatların tümünün, kurulan ordunun ve aynı zamanda bu dönemin adı olmuştur. Bu ordunun subay ihtiyacını karşılamak amacıyla 1795'de Mühendishâne-i Berri Hümayun (Kara Mühendishanesi) açılmıştır. Sınırlı olarak da olsa, ilk kıyafet inkılâbı bu dönemde yapılmış, Matbaa-i Âmire adıyla ilk devlet matbaası bu dönemde kurulmuştur. Bu dönem de 25 Mayıs 1807'de başlayan ve 29 Mayıs 1807'de III. Selim'in tahttan indirilmesiyle sonuçlanan Kabakçı Mustafa İsyanı ile sona ermiştir. Bu isyân belki de Avrupa ile birlikte Osmanlı Devleti'nde sanayi inkılâbını başlatabilecek bir büyük devlet adamını da yok etmiştir. (III. Selim'in yerine

geçen amcaoğlu padişah IV. Mustafa, Selim'i tekrar kafese geri göndermiş; III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak amacıyla Rusçuk âyânı Âlemdar Mustafa Paşa'nın saraya yürümekte olduğunu haber alınca 28 Temmuz 1808'de boğdurtmuştur.)

II. Mahmud Dönemi (1808-1839)

Babası Sultan I. Abdülhamid'dir. II. Mahmud, daha tahta çıkmadan devletin içinde bulunduğu zorlukların farkındaydı. III. Selim idaresindeki devlet, bir yandan yeniçerilerle, bir yandan da Rus Savaşı'yla uğraşmak durumundaydı. III. Selim'in Kabakçı Mustafa isyânı ile tahttan indirilerek kafes arkasına gönderilmesi ve yerine IV. Mustafa'nın padişah yapılması üzerine tahta geçmeye çalışan Mahmud, Rusçuk Âyânı Âlemdar Mustafa Paşa'dan yardım istedi. Bu istek üzerine Âlemdar Mustafa Paşa İstanbul'a geldi. Âlemdar tarafından tekrar tahta çıkarılmasını engellemek için III. Selim'i öldürten IV. Mustafa, tahtta kalmayı garantiye almak için II. Mahmut'u da öldürtmek istedi. Ancak, Selim'in öldürülmesine engel olamayan Âlemdar ve adamları, II. Mahmut'u son anda kurtararak tahta geçirdi. II. Mahmud tahta geçince Âlemdar'ın iyiliğini karşılıksız bırakmadı. Âyânlarla Senedi İttifak imzalayarak âyânların varlığını tanıdı. Bununla da kalmayıp Âlemdar Mustafa Paşa'yı kendine veziri azâm yaptı.

Âyânların varlığını tanıyan Senedi İttifak'ın imzalanması, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde bir padişahın yetkilerinin de kısıtlanması anlamına geldiğinden ilk demokratikleşme çabası olarak da kabul edilebilir. Ancak âyânlardan yardım isteyecek kadar âciz olan devletin merkezî otoritesinin de ne kadar zayıflamış olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Askerî ve idarî alanda ıslahatlar yapmaya çalışan Sultan II. Mahmut, "Sekbânı Cedîd" adı verilen yeni bir askeri teşkilat kurdu (14 Ekim 1808), ancak kendilerine alternatif bir askerî kuvvet istemeyen yeniçerilerin baskıları sonucunda Sekbânı Cedîd kaldırıldı. Bu sefer "Eşkinî" adı verilen yeni bir askerî teşkilat kuran Sultan II. Mahmut buna karşı da bir yeniçeri ayaklanması çıkması üzerine, artık Osmanlı Devleti için kanayan bir yara haline gelen yeniçeri ocaklarını kaldırdı (16 Haziran 1826). Tarihte "Vak'ai Hayriye"(Hayırlı Olay) adı verilen bu olaydan sonra "Asakîri Mansûre-i Muhammedîye" (Muhammed'in Kahraman Askerleri) adı verilen yeni bir askerî teşkilat oluşturuldu.

İmparatorluğu bir yandan da batı tarzı düzene uydurmaya çalışan II. Mahmut çıkarttığı Kıyafet Kanunu'yla (3 Mart 1829) devlet memurlarının kavuk, sarık, şalvar ve çarık giymelerini yasakladı. Bunların yerine fes, pantolon, ceket giyilecekti. Buna karşı çıkanları şiddetle cezalandırdı. Saray yaşayışını değiştirerek Avrupalı hükümdarlar gibi davrandı; setre pantolon giydi, sakalını kısa kestirdi, resmini devlet kurumlarına astırdı. II. Mahmut, bu değişiklikleri farklı yorumlayan halk tarafından "gâvur sultan"; bazı aydınlar tarafından da "Türklerin Deli Petro'su" olarak

anılmıştır¹⁵. Bu dönemde yalnız erkekleri belirten nüfus sayımı yaptırttı (1831). Böylece yeni kurduğu ordunun devamını sağlayacak insan ve servet durumunu öğrendi.

Sultan Selim zamanında aksayan sürekli elçi gönderme işi, II. Mahmut döneminde düzene sokuldu. 1834 yılından sonra da, “fevkalade büyükelçi, büyükelçi, orta elçi” adlarıyla Berlin, Londra, Petersburg, Tahran ve Viyana’da yeni elçilikler kuruldu. İlk resmî gazete olan Takvimi Vekâyî basılmaya başlandı (1 Kasım 1831). Medreselerin yanında Avrupa tarzı eğitim veren yeni okullar açıldı ve Avrupa’ya öğrenciler gönderildi. Avrupa hükümet düzeni benimsenerek “divân” teşkilatı kaldırıldı ve onun yerine bakanlıklar (nâzırlık) kuruldu. Divân aynı zamanda yüksek mahkeme görevini de üstlenmiş olduğu için, kaldırılmasıyla doğan bu boşluğu gidermek için “Meclisî Valâyî Ahkâmı Adliye” kuruldu. 30 Mart 1838’de Sadrâzamlık makamına “Başvekâlet”, Sadrâzama “Başvekil” denilmesi kararlaştırıldı. Ölen ya da azledilen devlet memurlarının mallarına el konması anlamına gelen “müsâdere” usulü kaldırıldı. Ayrıca devlete ıslahat hareketlerinde yardımcı olmak, yeni teklifler getirmek, memurların terfî ve yargılanmasıyla uğraşmak üzere bugünkü Danıştay’ın benzeri “Dârü’ş Şurâyı Bâbî Âlî”, askerî konuları görüşmekle görevli “Dârî Şurâyı Askerî”, sivil görevlilerin yargılanması ve hükümetle halk arasındaki davaların görüşülmesi için “Meclisî Valâyî Ahkâmı Adliye” kuruldu. İlköğrenim İstanbul’da zorunlu ve parasız hale getirildi. Ancak bu karar Anadolu’ya yaygınlaştıramadı. “Rüştiyeler” (ortaokul) ve devlet memurlarının yetişmesi için “Mektebi Maarifi Adliye” kuruldu. Yüksekokullara öğrenci yetiştirmek için, “Mektebi Ulûmu Edebiye” (Lise); “Harbiye” ve “Tıbbiye” okulları açıldı. Ayrıca bu okullar için yabancı kaynaklı eserler Osmanlıca’ya çevrildi.

Posta Teşkilâtı’nın kurulması ve karantina uygulaması da yine Sultan II. Mahmut döneminde gerçekleştirildi. Dirlik sistemi kaldırıldı. Yerli malı kullanımı teşvik edildi. Yalova’da kumaş fabrikası kuruldu. Avrupalı tüccarlarla rekabet edebilmeleri için Türk tüccarlara gümrük kolaylıkları getirildi. Ülke içinde ve dışında yapılacak seyahatler için, bazı esaslar kabul edildi. Buna göre ülke içinde seyahat yapacak yurttaşlar mürûr teskeresi (geçiş belgesi) taşıyacaklar, ülke dışına çıkacak yurttaşlar da Haricîye Nezâreti’nden (Dışişleri Bakanlığı) pasaport alacaklardı.

Tanzimat Dönemi (3 Kasım 1839-23 Aralık 1876)

Tanzimat Fermanı, II. Mahmud zamanında hazırlanmış, ancak ölümü üzerine yerine geçen I. Abdülmecid (1839-1861) tarafından yayınlanmıştır. Osmanlı Devleti’nde yapılan yenilik hareketlerinin bir devamı niteliğini taşıyan ve devlet hayatının her alanına yenilik getirmeyi amaçlayan Tanzimat Fermanı, devletin içinde

bulunduğu durumu genel çizgileriyle belirttikten ve o duruma nasıl gelindiğinden söz ettikten sonra problemlerin nasıl çözüleceğini gösteriyordu. Tanzimat Dönemi 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın yayınlanmasından, 1877-78 Osmanlı Rus Harbi (93 Harbi) sonrasında imzalanan 1878 Berlin Antlaşması'na kadar geçen dönemi kapsar.

Tanzimat Dönemi'nde yapılan idarî, sosyal ve kültürel yenilikleri şu şekilde sıralayabiliriz: Vilâyet Nizamnâmesi ile sancak (liva), kaza, nahiye örgütlenmesine gidildi. İl genel meclisleri kuruldu. Danıştay niteliği taşıyan “Şurâyı Devlet” kuruldu. İlk medenî kanun olarak da bilinen “Mecelle” hazırlandı. Devlet kanunlarının yayınlandığı “Düstur” dergisi çıkarıldı. İlk demiryolu bağlantısı ve telgraf hattı kuruldu. İlk üniversite olan İstanbul Darü'l Fünûn'u açıldı (1854). Maarifi Umumî Nezâreti (Millî Eğitim Bakanlığı) kuruldu (1866). Galatasaray Sultanîsi ile Askerî Rüştiye ve İdadîler açıldı. Şinasî ve Agâh Efendi tarafından ilk özel gazete olan “Tercümanı Ahvâl” yayınlandı. Kız rüştiyeleri açıldı ve kızlar ilköğretime alındı. “Dar'ül Muallimat” adıyla kız öğretmen okulları, yetim Müslüman çocuklar için “Dar'üşşafaka” açıldı. “Kâime” adı verilen ilk kâğıt para basıldı, “Bankı Dersaadet” adıyla ilk Osmanlı Bankası kuruldu. İlk olarak dış borçlanmaya gidildi ve I. Abdülmecid zamanında İngiltere'den ilk dış borç alındı (1854). Arazî Kanunnâmesi (1858) ile topraktan alınan tüm vergilerin yerini 1/10 oranında “aşar” vergisi adıyla anılan tarım vergisi aldı. Tanzimat Fermanı'yla; devletin güçlendirilmesi, Avrupa'nın desteğinin kazanılmak istenmesi ve Avrupa devletlerinin işlerimize karışmasına son verilmesi amaçlanıyordu.

Islahat Fermanı (18 Şubat 1856)

Avrupalıların özellikle de Rusların, Müslüman olmayan halk için tanınan hakları az bulması üzerine, Tanzimat Fermanı daha da genişletilerek Islahat Fermanı yayınlanmıştır. Islahat Fermanı'yla, Tanzimat Fermanı'nda yer alan ancak tepki gösterilen konulardan gayri Müslimlerin askerlik yapma zorunluluğu, bedelli askerlik şekline dönüştürülerek halledilmiştir. Azınlıklara devlet memuru olabilme ve gayri Müslimlere mahkemelerde Müslümanlarla eşit şahitlik hakkı tanınmıştır. Gayri Müslimlere küçük düşürücü kelimelerle hitap etmek yasaklandı. Mahkemelerde herkesin kendi dinine göre yemin etmeleri esasa bağlandı. Gayri Müslimlere şirket kurma, mal mülk edinme hakkı verildi. Gayri Müslimlerin ödediği “cizye” vergisi kaldırıldı. İl meclisleri açılarak bu meclislere azınlıkların da üye olması kabul edildi.

3. HAFTA
BİRİNCİ MEŞRUTİYET VE KANUNİ ESASİ, II. MEŞRUTİYET,
II. MEŞRUTİYET DEVRİ FİKİR AKIMLARI

I. Meşrutiyet (23 Aralık 1876-14 Şubat 1878)

I. Meşrutiyet Dönemi, meşrutiyet taraftarı olmayan Abdülaziz'in Jön Türkler tarafından tahttan indirilerek yerine V. Murad'ın tahta çıkarılması; ancak V. Murad'ın aydınların ve ilerici devlet adamlarının istediği reformları yapabilecek biri olmasına rağmen ruh sağlığı bozulduğu için tahtan indirilmesi ve yerine tahta çıkarılması halinde meşrutiyeti ilân edeceğine söz veren II. Abdülhamid'in getirilmesi ve Kanunu Esasî'nin ilânı ile başlar (23 Aralık 1876) ve Meclisî Mebusan'ın kapatılmasına kadar sürer (14 Şubat 1878).

Dönemin temel özelliği, Osmanlı Devletinin batı normlarına göre anayasalı bir döneme girmiş olmasıdır. Devlet, Anayasadaki ilkelere göre yönetilecektir. Bu anayasaya göre; “Meclisî Mebusan” ve “Meclisî Âyân”dan oluşan bir parlamento oluşacaktır. Meclisî Mebusan'ın üyelerini halk, Meclisî Âyân'ın üyelerini padişah seçecektir. Anayasada padişah hakları belirlenmişti. Padişah Meclisi açma, kapama, tatil etme, meclisten çıkacak yasaları onaylama, hükümeti göreve getirme, azletme yetkilerine sahiptir.

I. Meşrutiyet, sonu 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na varan Balkan buhranı içinde ilân edilmişti. Sonradan görülmüştür ki, II. Abdülhamid, Meşrutiyeti ilân için Genç Osmanlılar ve Mithat Paşa ile yaptığı pazarlıkta samimi değildir. Bir yandan 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nın (93 Harbi) çıkması, öte yandan hükümeti ve yönetimini kontrol amacı ile Meclis'te yapılan sert eleştiriler, Abdülhamid'i rahatsız etmiştir. Anayasa'nın 113. maddesinin kendisine tanıdığı yetkiye dayanarak, 13 Şubat 1878'de, otuz oturum yapmış olan Meclisî Mebusan'ı kapattı ve bu suretle Meşrutî Monarşi de sona erdi. Önce Brindizi'ye, sonra Taif'e sürgün edilen sadrazam Mithat Paşa 1884'te burada ölmüştür.

Bu tarihten sonraki 30 yıl (1878-1908) II. Abdülhamid'in ülkeyi mutlak monarşi ile yönetmiştir. Bu dönemde, Jön Türkler tarafından İttihat ve Terakkî adlı gizli bir cemiyet kurulmuştur.

İttihat ve Terakkî Cemiyeti

1889 yılında İstanbul'da bulunan Askerî Tıbbiye Mektebi'nde Abdullah Cevdet, İbrahim Temo, İshak Sükûtî, Mehmet Reşit, Hikmet Emin tarafından İttihâdî Osmanî adıyla kurulmuştur. Bir çeşit gizli fikir kulübü gibi çalışan dernek, 1895 yılında Paris'te bulunan Ahmet Rıza ile temas kurdular ve onun telkinleri sonucu isim

değiştirerek İttihat ve Terakkî adını aldılar. 1897 yılı başlarında da merkezini Paris'ten Cenevre'ye taşıyan derneğin, 1895'ten itibaren Osmanlı Devleti'nin her yanında askeri birlikler içinde örgütlenmeleri olduğuna dair anlatımlar vardır. Ancak bu örgütlerin birbiriyle ilişkisi ve merkezî bir koordinasyona ne ölçüde sahip oldukları yeterince aydınlatılamamış konulardır. Bu örgütlerin de birçoğu daha sonra İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne katılmıştır.

II. Meşrutiyet (23 Temmuz 1908-30 Ekim 1918)

Bu dönem aynı zamanda İttihat ve Terakkî Dönemi olarak da anılır. Türk siyasi hayatının ilk partisi İttihat ve Terakkî Fırkası'dır. Enver ve Niyazi Bey'lerin Makedonya'da ayaklanması ve kendilerine pek çok subayın da katılması üzerine II. Abdülhamid, olayların İstanbul'a da sıçramasını önlemek için 1908 yılında anayasayı yeniden yürürlüğe koydu. Böylece İttihat ve Terakkî Fırkası da iktidar hazırlıklarına başladı. İttihatçılara karşı oluşan bir örgüt görüntüsünde olan Ahrâr (Hürriyetçiler) Cemiyeti'nin liderinin öldürülmesi üzerine İstanbul'da terör olayları başladı. Volkan Gazetesi'nin sahibi Derviş Vahdetî, meşrutiyet yönetimine karşı, padişah yanlısı olduğu iddia edilen bir ayaklanma başlattı. Başkentte hükümet çalışamaz hale gelince, Selânik'te bulunan İttihatçı subaylardan yardım istendi. Bunun üzerine Mustafa Kemâl'in de komutanlarından olduğu Hareket Ordusu, İstanbul'a gelerek meşrutiyet karşıtlarının başlattığı ayaklanmayı bastırdı. Ayaklanmada rolü olduğu gerekçesiyle II. Abdülhamid tahttan indirilerek, yerine V. Mehmet Reşat padişah yapıldı. Meşrutiyet karşıtı bu ayaklanma 31 Mart Olayı olarak tarihlere geçmiştir ve Osmanlı Tarihi'nde ilk olarak görülen devlet düzenini değiştirmeye yönelik ayaklanmadır. (Daha önceki ayaklanmalarda sadece padişahın değiştirilmesi istekleri vardır, devlet şeklinin değiştirilmesi istekleri yoktur.)

Devleti Çöküşten Kurtarma Arayışları

Osmanlıcılık

Bu görüş Sultan Abdülaziz zamanında ortaya çıkar. Akımın öncüleri Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ni kuranlardır. Bu görüşü savunanlar için, millî birlik, millî şuur ve millî ülkü ancak Osmanlı birliği ile ve bunun gereklerini yerine getirmekle gerçekleşecek ve devlet bu sayede yıkılmaktan kurtulacaktır. Bu akımın savunucularına göre; Osmanlı Devleti bünyesinde yaşamakta olan Türk, Rum, Ermeni, Yahudi, Arap, Arnavut, Bulgar her soydan topluluk asimile edilecek, "Osmanlı" olacaktır. Böylece milliyetçiliğin yarattığı ayrılıkçı ve bağımsızlık yanlısı hareketler önlenecek, bütün teb'a Osmanlı Devleti'nin yücelmesi için mücadele edecektir. Bu aynı zamanda herkesin eşit haklara sahip ve ayrıcalığı olmayan Osmanlı Toplumu'nu ortaya çıkaracaktır. Osmanlıcılık görüşü, Fransız İhtilali'nin ardından ortaya çıkan

milliyetçilik akımının gereklerine zıt ilkeleri savunduğu ve gereklere cevap veremediği için başarısızlığa uğramıştır. Ancak bu akımın savunucuları, ön şart olarak meşrutî yönetime geçmeyi ve bütün azınlıklara mecliste temsil hakkı verilmesini de savunduklarından, Sultan Abdülaziz’in tahttan indirilerek yerine V. Murad’ı tahta çıkarmışlardır.

İslâmcılık

Osmanlı Devleti’nin sosyal ve siyasal bütünlüğünü korumak için ortaya çıkmış, Tanzimat Dönemi’nde Müslüman olmayan ahaliye verilen haklar karşısında daha da güçlenmiş, I. ve II. Meşrutiyet Dönemi’nde çok sayıda taraftar bulmuş olan akımdır. Memlekette bütün Müslümanlar arasında birliğin sağlanmasını temel alan görüştür. Bu görüşü savunanlara göre devlet işlerinin kötüye gitmesinin tek nedeni din kurallarının bütünüyle uygulanmamasıdır. İslâmcılara göre, İslâmiyet gelip geçmiş devlet ve toplum düzenlerinin en gelişmiş, en iyisi ve en yararlısıdır. Bu sebeple İslâmiyet’in bütün kuralları hiç ödün verilmeden tam anlamıyla uygulanırsa bütün İslâm ülkeleri arasında birlik kurulabilirdi. Osmanlı Padişahı da “halifei rûyi zemîn” (yeryüzünün halifesi) olduğuna göre, kurulacak böylesi bir birlik Osmanlı Devleti’ni yeniden eski güçlü ve saygın günlerine kavuşturabilirdi. Genç Osmanlıların desteğini de alarak meşrutiyet kurmak vaadiyle iktidara gelen II. Abdülhamid İslamcılık fikrine destek verenlerin başında yer almıştır. Abdülhamid iktidarda bulunduğu süre zarfında Osmanlı Devleti’nin siyasetini bu akımın gerekleri doğrultusunda yönlendirmiştir. Bunun sonucundadır ki; Abdülhamid hakkında “Ulu Hakan-Kızıl Sultan” polemîği ortaya çıkmıştır. Abdülhamid’in İslâmcı politika izlemesini savunanlar “Ulu Hakan” ünvanlını kullanırken, karşı düşüncede olup Abdülhamid’i “müstebid” (istibdâd yanlısı, baskıcı) görenler ise “Kızıl Sultan” demişlerdir. “Panislâmizm” (İslâm Birliği) de denilen bu düşünce başarılı bir sonuç getirmemiştir.

Türkçülük

Devletin kurtuluş ve yükselme çaresini, millî varlığını, millî duygu ve ülküsünü Türk milletinin tek vücut olmasında aramıştır. Böylece Osmanlı Devleti, birbirine sıkı sıkıya bağlı ve aynı soydan gelecek bir sosyal dayanak bulmuş olacaktı. Osmanlı devletinin bayrağı altında yaşayan Türkler, millî duygunun uyanmasıyla yeniden eski güçlü günlerine dönecektir. Türkçülük düşüncesi, Osmanlıcılık ve İslâmcılık akımlarının tesirlerinin fazla olduğu dönemlerde etkili olamamış, II. Meşrutiyet döneminde Ziya Gökalp tarafından sosyolojik temellere oturtulmaya başlanmıştır. Bu akımın savunucularına göre; Osmanlı Devleti’nin kurtarılması ancak, imparatorluk sınırları içinde yaşayan Türklere bir ülkü birliği, milli şuur aşılansarak sağlanabilir. Osmanlı Devleti’nin bünyesinde yer alan ayrı dinden ve ayrı ırktan toplulukların

bağımsızlık kazanmak için başkaldırmaları Osmanlı Devleti’ni zayıflatmıştır. Bunu önlemenin ve devleti güçlendirmenin yolu Türk milletine yeni bir canlılık, bir silkinış ve kendi benliğine dönüş yaratmaktır. Fikir adamı Ziya Gökalp’in Türkçülüğe olan katkıları bu akımın güçlenmesini sağlamış, milliliğe yöneliş ve milli kurtuluş hareketinin yararlandığı en tutarlı düşünce ve çabaları oluşturmuştur. Kabul etmek gerekir ki, bir devlet için en yüce ve en kutsal güç, o devletin temelindeki millettir. Millet ve Türklük bilinci Osmanlı Devleti’nin yıkılma noktasına gelmesine kadar hiçbir Türk’ün kafasında ve yüreğinde yer etmemiştir. Devletin içinde bulunduğu dinî yapı ve dinî kuralların bütün toplumu her yönüyle sarmalaması Türk olma, Türk milletinden olma düşüncesinin doğmasına imkân tanımamıştır.

Batıcılık

Bu düşünce de batılılaşma hareketiyle birlikte başlar. Batının sosyal, siyasî ve felsefî görüşlerinin alınması anlayışıdır. Batıcılık düşüncesi batı medeniyetinin bir bütün olarak benimsenmesi ve batı müesseselerinin Türkiye’de uygulanmasını savunmuşlardır. Bu bakış açısı basit taklitçilikten öteye gidememiş, batının bilimsel ve teknik gelişmelerinden çok, şekli kopya ettiği için başarılı olamamıştır. Ancak daha sonra Modernleşme sürecine zemin hazırlayarak katkı sağlamıştır.

Teşebbüsü Şahsî ve Âdemi Merkeziyet

II. Meşrutiyet sonrasında taraftarı çoğalan bu akımın öncüsü “Prens Sabahattin Bey”dir. Prens Sabahattin Bey, Türkiye’nin nasıl kurtarılabileceğini “Türkiye Nasıl Kurtarılabılır?” isimli kitabında açıklamaya çalışmıştır. Akımın savunucuları “Nesli Cedîd Kulübü” (Yeni Nesil Kulübü)’nde toplanmış, düşüncelerini buradan gençlere yaymaya başlamışlardır. Bu görüşü savunanlara göre; Osmanlı Devleti, çeşitli soy, dil ve dinlerden oluşan çok büyük bir ülkeye sahipti ve her geçen gün bu ülkeye ve topluluklara sahip olmakta güçlük çekiyordu. Devletin bu duruma düşmesinin baş sebebi ise bireye ve bireyin eğitime önem verilmemesiydi. Hâlbuki devlet, birey üretken, girişimci ve güçlü ise ayakta durabilir. Birey devlet ve toplum için değil de; devlet toplum ve birey için çalışmalıdır. Eğitim sistemi değiştirilmeli, eğitim bireyin üretici olarak yetişmesini sağlayacak uygulamalı bir eğitim olmalıdır.

Prens Sabahattin’in bu koyu bireyci anlayışı, onu ve yandaşlarını Osmanlı Devleti’ni federal bir yönetime dönüştürme çabasına itmiştir. Osmanlı ülkesi bölgelere ayrılmalı ve bu bölgelere tam bağımsızlık değil ama belli kurallar dâhilinde özerklik verilmelidir. Bunun sağlanması için de büyük devletlerden (düveli muazzama) destek istenmelidir. Bu özerk bölgeler gene Osmanlı Devleti’ne ve devletin padişahına bağlı olacak, sadece üretim, ekonomi, sanayi, bayındırlık gibi konularda kendi başlarının çaresine bakacaklar; ona göre örgütlenmelere gideceklerdir. Böylece imparatorluk

sınırları içinde yaşayan azınlıkları ve etnik grupları oluşturan bireyler zenginleşecek, onların zenginliği ile devlet de zenginleşecek, kalkınacak ve güçlenecektir.

Prens Sabahattin ve taraftarı Jön Türkler'in savunduğu bu görüşler, günümüzde “yerel yönetim” olarak isimlendirilen “âdemi merkeziyet”, yine günümüzde “girişimcilik” olarak övülen “teşebbüsü şahsî” ve günümüzde “liberalizm” denen “hürriyet” fikirlerinin ilk ortaya çıktığı görüşler olarak değerlendirilebilir.

Sosyalist Akımlar

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında üretilen kurtuluş çareleri arasında sayabileceğimiz “Sosyalist Akımlar” da göze çarpmaktadır. Ancak bu akımlar dar bir çevre ve dar bir kadro dışında filizlenme imkânı bulamamıştır. Bu akım, görüşlerini Hüseyin Hilmi'nin çıkardığı “İnsaniyet” ve “İştirak” gazetelerindeki yazılarla yaymak istemiştir. 1910'da Hüseyin Hilmi, Namık Hasan, Pertev Tevfik, İsmail Faik, Baha Tevfik, Hamdi Suphi'nin kurduğu “Osmanlı Fırkası” uzun ömürlü olamamış, kısa süren çalışmalarından sonra kapatılmıştır. II. Meşrutiyet meclisinde bazı milletvekillerinin de sosyalist düşünceye sahip oldukları bilinmekle beraber, bunlar da sosyalist düşünceyi bilinçli düzeye ulaştıramamış, yaygınlaştıramamışlardır. Dr. Refik Nevzat tarafından 1911'de Paris'te “Osmanlı Sosyalist Partisi'nin şubesi açılmış, orada yayınlanan “Beşeriyet Gazetesi” yaptığı yayınlarla Türk milletinin ancak sosyalist düşünceyle Batıyı yakalayabileceğini anlatmaya çalışmıştır.

4. HAFTA

XX. YÜZYILIN BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ, I. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ GELİŞMELER (TRABLUSGARP VE BALKAN SAVAŞLARI)

20. Yüzyılın Başında Osmanlı Devleti

SİYASİ DURUM

Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali'nin etkilerini 19. yüzyıldan itibaren yoğun bir şekilde hissedilen Osmanlı Devleti, hemen her alanda sorunlar yaşamaktaydı. Avrupalı Devletler tarafından desteklenen azınlık isyanları başarıya ulaşmış, bunun sonucunda önemli toprak kayıpları yaşanmıştı. Osmanlı aydınları dağılmayı engellemek için Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık gibi düşünce akımlarını ileri sürdüler. İttihat ve Terakki Cemiyetinin çatısı altında Örgütlenen Osmanlı aydınlarının çalışmaları sonunda 1908'de II. Meşrutiyet ilan edildi. 1908'de Bulgaristan'ın bağımsız olması, Bosna Hersek ve Girit'in kaybedilmesi meşrutiyet yönetime duyulan tepkiyi arttırarak eski rejim yanlılarının 31 Mart İsyanı'nı çıkarmalarına yol açtı. İsyan bastırılmasından sonra anayasa değiştirilerek daha demokratik hâle getirildi. Padişahın yetkileri sınırlandırılarak meclisin

yetkileri arttırıldı, siyasi partiler kuruldu (İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf Partisi vb.), basın üzerindeki sansür kalktı. Fransa'nın Cezayir ve Tunus'u, İngiltere'nin Mısır'ı ele geçirmesinden sonra İtalya da Kuzey Afrika'da kalan son Osmanlı toprağı olan Trablusgarp'ı ham madde ve pazar ihtiyacını karşılamak amacıyla işgal etti. Balkan Savaşı'nın başlaması üzerine Osmanlı Devleti, 15 Ekim 1912'de Ouchy (Uşi) Antlaşması'nı imzalayarak Trablusgarp'ı İtalya'ya bıraktı. Böylece tüm dikkatini Balkanlara çevirdi. Büyük devletlerin kışkırtmalarıyla Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ birleşerek 12 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiler. Savaşta başarısız olan Osmanlı Devleti; Batı Trakya, Makedonya, Arnavutluk, Ege Adaları gibi önemli yerleri kaybederken Midye-Enez hattının doğusuna çekildi. Balkan Savaşları'nın sonunda yaşanan toprak kayıpları nedeniyle Osmanlıcılık düşünce akımı etkisini yitirdi. Yenilgiden hükümeti sorumlu tutan İttihat ve Terakki Partisi, 23 Ocak 1913'te Bab-ı Alî Baskını ile yönetime el koydu. Osmanlı topraklarını paylaşma konusunda anlaşamayan Balkan devletleri arasında savaş başladı. Bu gelişme üzerine Osmanlı Devleti, Bulgaristan'ın savaş hâlinde olmasından yararlanarak Kırklareli ve Edirne'yi geri aldı. Osmanlı Devleti, kaybettiğı saygınlığını biraz olsun yeniden kazandı. Balkan savaşları sonunda Osmanlı Devleti, Balkan topraklarının büyük bir kısmını kaybetti. Kaybedilen topraklarda kalan Türkler, azınlık durumuna düştü.

SOSYAL DURUM

20. yüzyıl başlarında yaşanan askeri başarısızlıklar, azınlık ayaklanmaları, toprak kayıpları ve ekonomik şartların ağırlaşması gibi gelişmeler; toplumsal barışın bozulmasına ve yönetime duyulan güvenin azalmasına yol açtı. Sınırların daralmasına rağmen kaybedilen topraklardan Müslüman halkın Anadolu'ya göç etmesiyle kalan sınırlar içinde nüfus yoğunluğu arttı. İstanbul, Edirne ve İzmir gibi şehirlerde göçlerle birlikte yaşanan nüfus artışı; konut, beslenme, sağlık, işsizlik ve güvenlik gibi sorunları da beraberinde getirdi. Bütün bu olumsuz gelişmeler sosyal dayanışmanın azalmasına, birlik ve beraberlik anlayışının zayıflamasına ortam hazırladı. Batılılaşma hareketlerinin her alanda hızlanması; tramvay, otomobil, telefon, telgraf ve havagazı gibi teknolojik imkânlardan yararlanılmaya başlanması yaşam tarzının değişmesine ve kültürel çatışmaların artmasına neden oldu.

EKONOMİK DURUM

Osmanlı Devleti nakit para ihtiyacını karşılamak için 18. yüzyılda iç borçlanma, 19. yüzyılda ise dış borçlanma yoluna gitti. Ancak alınan bu borçlar, üretime yönelik kalkınma girişimleri yerine daha çok savaşları finanse etmek ve ayaklanmaları bastırmak için kullanıldı. Bu süreç, 1875'te mali sistemin iflasına ve

1881 'de Düyün-u Umumiye Teşkilatı'nın (Genel Borçlar Yönetimi) kurulmasıyla Osmanlı ekonomisinin tamamen dışa bağımlı hâle gelmesine yol açtı. Sanayileşme alanında geri kalan Osmanlı Devleti'nde ekonomi, tarıma dayalıydı ve bu alanda da makineleşme gerçekleşmemişti. Uzun savaş dönemi ve insan kayıpları, tarım alanında çalışan 18-35 yaş arası erkek nüfusun azalmasına neden oldu. Geleneksel yöntemle yapılan tarım üretimi, bu durumdan olumsuz etkilendi. Kapitülasyonlar nedeniyle de yerli üretici ve tüccarlar, Batı karşısında rekabet gücünü kaybetmişti.

KÜLTÜREL DURUM

19. yüzyılda azınlıkların Osmanlı Devleti'nin denetimi dışında faaliyet gösteren okul sayılarında hızlı bir artış yaşandı. Ayrıca Batılı devletler de kültürlerini yaymak ve siyasi etkilerini arttırmak için Osmanlı topraklarında okullar açmaya başladılar. Bu okullarda, verilen eğitim ve çalışan görevliler, azınlık ayaklanmalarının çıkmasında etkili oldu. Osmanlı ülkesinde bir yandan medrese eğitimi devam ederken diğer yandan Batı tarzı okulların yaygınlaşması kültürel ikiliklerin meydana gelmesine yol açtı. Batı tarzında eğitim veren okulların artmasıyla müfredatta pozitif bilimlere ve yabancı dillere ayrılan pay arttı. 20. yüzyılın başlarında toplantı yapma, dernek ve parti kurma gibi siyasal hakların kabul edilmesi ve basın üzerindeki sansürün kalkmasıyla beraber kültürel hayat canlandı, yeni gazete ve dergiler basıldı. Kadın yazarlar ve kadın aydınlar, kurdukları dernek ve çıkarttıkları dergilerle kadın hakları konusunda çalışmalar başlattı. Kızlar, yükseköğrenim görmeye ve meslek sahibi olarak kamu alanında çalışmaya başladı. Mimari, resim, müzik ve tiyatro gibi alanlarda Avrupa etkisi görülen eserler verildi. Arkeoloji ve müzecilik çalışmaları yanında opera ve bale gibi sanat dalları sergilenmeye başlandı.

Trablusgarp Savaşı (1911-1912)

İngiltere'nin Mısır'ı, Fransa'nın Tunus ve Cezayir'i ele geçirmesinden sonra; birliğini tamamlayan İtalya da, sömürgeler elde etmek amacı ile Trablusgarp'a asker çıkarmıştır. Mustafa Kemâl ve Enver Beyler bölgedeki halkı İtalyanlara karşı örgütlemek ve direnişe hazırlamakla görevlendirildiler. Derne ve Tobruk'ta başarılı mücadelelere imza atan bu iki asker, böylece askerî geleceklerinin ilk sinyallerini vermiş oldular. Ancak İtalyanlar On İki Ada ve Rodos'u işgal etti. İmzalanan Uşi (Ouchi) anlaşmasıyla Osmanlı Devleti ile İtalya arasında barış yapıldı. Trablusgarp ve On İki Ada böylece İtalya'ya bırakılıyordu. Trablusgarp ve Bingazi Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'da kaybettiği son topraklardır.

Balkan Savaşları (1912-1913)

XIX. yüzyılın başlarında ortaya çıkan milliyetçilik akımının Osmanlı Devletinde de kendini göstereceği açıktı. Slavcılık ve ortadoksları koruma politikası güden Rusya, milliyetçilik akımının da etkilerini değerlendirerek Balkan topluluklarını Osmanlı Devletine karşı ayaklandırdı. Balkanlarda kalan Osmanlı Devleti topraklarının Sırbistan, Bulgaristan, Karadağ ve Yunanistan arasında bölüşülmesi de savaşın başlangıcında etkilidir.

I. Balkan Savaşı (8 Ekim 1912-30 Mayıs 1913)

Savaş, Karadağlılar'ın Osmanlı Devleti'ne saldırması ile başladı. Sırplar, Karadağlılar ve Yunanistan Makedonya'yı tamamen işgal ederken, Ruslar da İstanbul'u tehdit eder hale geldiler. Arnavutluk bağımsızlığını kazandı. Rauf Bey (Orbay)'in tek gemiyle Yunan donanmasına karşı başarılı mücadeleler vermesine rağmen Yunanlılar İmroz ve Bozcaada dışındaki Ege adalarını tamamen işgal ettiler. Bu savaş sırasında bir darbe (1913 Bâbı Âli Baskını) yapan İttihat ve Terakkî Partisi, yönetimi ele geçirmiş ve I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar da iktidarda kalmıştır. I. Balkan Savaşı Londra Anlaşması ile sona erer.

Balkan Savaşı (21 Temmuz 1913-10 Ağustos 1913)

Londra Antlaşması'yla Osmanlı Devletinin son Balkan topraklarının yukarıda adı geçen devletlerarasında paylaşılması sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak en büyük payın Avrupalı devletlerce, Bulgaristan'a verilmesi üzerine Yunanlılar, Karadağlılar ve Sırp­lardan sonra I. Balkan Savaşı'na katılmayan Romanya, bu sefer de Bulgaristan'dan toprak koparmak için kendi aralarında savaşa tutuşmuşlardır. Osmanlı Devleti bu durumdan yararlanarak Kırklareli ve Edirne geri almıştır. Bu savaş da Bulgaristan'la İstanbul Anlaşması (29 Eylül 1913), Yunanlılarla Atina Anlaşması (14 Kasım 1913) ile sona erdirilir. Trablusgarp Savaşı ile Afrika'dan tamamen çekilen Osmanlı Devleti, yaklaşık 320 bin şehit verdiği Balkan Savaşları ile de Balkanlardan çekilmek zorunda kaldı. Bu iki savaş da göstermiştir ki; politikaya bulaşan ordu savaşmak özelliğini ve maharetini yitirmektedir. Yine bu savaşın sonunda orduda yenilik yapılma çalışmaları başlatılmış, bu yenilik için Almanya'dan subaylar getirilmiş, Almanya'ya iyice yaklaşmıştır.

5. HAFTA

I. DÜNYA SAVAŞI VE OSMANLI DEVLETİ'NİN I. DÜNYA SAVAŞINA GİRİŞİ, SAVAŞTA CEPHELER

I. Dünya Savaşı (28 Haziran 1914-30 Ekim 1918)

Nedenleri

1. Avrupalı devletlerin sömürgecilik faaliyetleri, hammadde ve pazar rekabeti.

2. Almanya ve İtalya'nın sömürgeciliğe başlamaları.
3. İngiltere ve Fransa'nın, Almanya'ya karşı silahlanmaya başlaması.
4. Rusya'nın sıcak denizlere inme ideallerini gerçekleştirme isteği.
5. Balkanlar'da Slav - Germen çekişmesi.
6. Fransız İhtilali'nin doğurduğu milliyetçilik akımı.
7. Fransa'nın Alsace-Lorraine'i Almanya'dan almak istemesi.
8. Avusturya-Macaristan prensinin Saraybosna'da bir Sırp milliyetçi tarafından öldürülmesi (28 Haziran 1914).

I. Dünya Savaşı Öncesi Oluşan Bloklar	
İttifak (Bağlaşma) Bloğu	İtilaf (Anlaşma)Bloğu
Almanya Avusturya-Macaristan İmparatorluğu İtalya	İngiltere Fransa Rusya
Savaş Başladıktan sonra	
Almanya Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Osmanlı Devleti Bulgaristan	İngiltere Fransa Rusya İtalya ABD Yunanistan Vd.

İtalya, İttifak grubunda iken Antalya ve çevresinin kendisine bırakıldığı gizli Londra Antlaşması ile İtilaf Grubu'na geçmiştir. Bulgaristan ise Çanakkale Savaşı'ndan sonra İttifak Grubu'na katılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Girme Nedenleri

1. İttihatçıların Almanlara sempati duyması.
2. Alman desteği ile devletin kurtulacağına inanılması.
3. Osmanlı Devleti'nin Almanya ile gizli bir anlaşma yapması (2 Ağustos 1914).
4. Osmanlı Devleti'nin siyasi yalnızlıktan kurtulmak istemesi.
5. Osmanlı Devleti'nin, İngiltere ve Fransa'nın ekonomik baskılarından kurtulmak istenmesi.
6. Osmanlı Devleti'nin kaybettiği toprakları geri almak istemesi.
7. Osmanlı coğrafyasının jeopolitik önemi.

Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni I. Dünya Savaşı İçine Çekme Nedenleri

1. Almanya'nın halifelik makamını kullanarak İngiliz ve Fransız sömürgelerindeki Müslümanları ayaklandırmak istemesi.
2. Almanya'nın yeni cepheler açarak İtilaf devletlerinin kendi üzerindeki baskısını hafifletmek istemesi.
3. Almanların, İngilizler'in Osmanlı toprakları üzerinden geçen Uzak Doğu sömürge yollarını ele geçirmek istemesi ve Almanya'nın Musul-Kerkük petrollerinden yararlanmak istemesi.
5. Almanya'nın, İtilaf devletlerinin Boğazlar yoluyla Rusya'ya yardım göndermesini önlemek istemesi.
6. Almanların İngilizlerden kaçan Goben ve Breslav adlı gemileri Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Osmanlı, gemileri satın aldığını açıklamış ve gemilerin adlarını Yavuz ve Midilli olarak değiştirmiştir.
8. Bu gemiler, Rusya'nın Sivastopol ve Odesa limanlarını bombalamıştır. Ruslar bunun üzerine Karadeniz sahillerine ve Doğu Anadolu'ya saldırmıştır.

OSMANLI DEVLETİ'NİN I.DÜNYA SAVAŞI'NDA SAVAŞTIĞI CEPHELER

Topraklarımızda Savaşığımız Cepheler Topraklarımız Dışında Savaşığımız Cepheler

1. Kafkas Cephesi	1. Makedonya
2. Kanal Cephesi	2. Galiçya Cephesi
3. Filistin-Suriye Cephesi	3. Romanya
4. Irak Cephesi	
5. Çanakkale Cephesi	
6. Hicaz-Yemen Cephesi	

Kafkas Cephesi

1. İttihatçıların Orta Asya'daki Türkleri birleştirme ve Hindistan'a kadar toprakları genişletme isteği.
2. Almanların Bakû petrollerini ele geçirmek için Osmanlı'yı kışkırtması.
3. Rusların Doğu Anadolu'ya saldırmasıyla mücadele başlamıştır (1 Kasım 1914).
4. Enver Paşa Sarıkamış'ta Ruslara karşı cephe açmıştır.
5. 90.000 asker Allahu Ekber Dağları'nda soğuktan donarak şehit olmuştur (Sarıkamış Faciası).
6. Ruslar, Doğu Anadolu'yu işgal etmiştir.
7. M. Kemal Muş ve Bitlis'i Ruslardan geri almıştır (1914).

8. Rusya’da Bolşevik İhtilali çıkmıştır (1917).
9. Rusya Brest Litowsk Antlaşması ile I.Dünya Savaşı’ndan çekilmiş; Kars, Ardahan ve Batum’u Osmanlı Devleti’ne bırakmıştır (3 Mart 1918).

Kanal Cephesi

1. Osmanlı Devleti’nin Mısır’ı İngilizler’den geri alma düşüncesi.
2. Osmanlı Devleti’nin, İngilizler’in Uzak Doğu sömürgeleriyle olan bağlantısını kesmek ve Süveyş Kanalı’nı ele geçirmek istemesi.
3. Cephede mücadele 3 Şubat 1915’te başlamıştır.
4. Almanya’nın desteği ile iki kez harekât düzenlenmiştir.
5. Osmanlı Devleti başarılı olamamıştır (1916).

Suriye ve Filistin Cephesi

1. Osmanlı Devleti’nin İngilizler’in Süveyş’ten kuzeye doğru ilerleyişini durdurmak istemesi.
2. İngilizler Halep’e kadar ilerlemiştir (1918).
4. Misak-ı Milli’nin Suriye sınırı çizilmiştir.

Irak Cephesi Cephenin Açılma Nedenleri

1. İngilizler’in Rusya’ya yardım ulaştırmak istemesi.
2. İngilizler’in Musul-Kerkük petrollerine sahip olmak istemesi.
3. İngilizler’in Hint deniz yolunun güvenliğini sağlamak istemesi.
4. İngilizler’in Basra’ya çıkarma yapmasıyla başlamıştır.
5. Türk ordusu Kut-ül Amare’de başarılı olmuş ise de, İngilizler Bağdat’ı ele geçirmiştir (11 Mart 1917).

Çanakkale Cephesi

1. İtilaf Devletleri’nin Rusya’ya yardım göndermek istemesi.
2. İtilaf Devletleri’nin Boğazlar’ı ele geçirerek, Osmanlı’nın İttifak Devletleri ile bağlantısını kesmek ve Osmanlı’yı saf dışı etmek istemesi.
3. İtilaf Devletleri’nin Balkan devletlerini yanlarına çekmek istemesi.
4. Osmanlı’nın Kafkas ve Kanal cephelerinden çekilmesinin sağlanmak istenmesi.

Savaşın Gelişimi

İngiliz ve Fransız donanmaları Çanakkale Boğazı’na saldırmış, savaş başlamıştır (19 Şubat 1915). Mayınlı boğazlardan İtilaf Devletleri geçememiştir. İtilaf Devletleri Gelibolu Yarımadası’na ve boğazın iki yakasına asker çıkarmıştır. Türk askeri Gelibolu, Conkbayırı, Anafartalar’da başarı elde etmiştir Mustafa Kemal bu cephede başarılar kazanmıştır. Düşman askerleri sekiz ay sonra savaştan çekilmek zorunda kalmıştır (9 Ocak 1916).

Çanakkale Savaşı’nın Sonuçları

1. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı, yalnız bu cephede başarılı olmuştur.
2. Çanakkale Savaşı, I. Dünya Savaşı'nın uzamasına neden olmuştur.
3. 500.000 insan ölmüştür.
4. Mustafa Kemal; önce albay, daha sonra da general olmuş, yurt içinde ve dışında tanınmıştır.
5. Bulgaristan İttifak Devletleri yanında savaşa katılmıştır.
6. Rusya'da Bolşevik İhtilali olmuş, SSCB kurulmuştur.
7. Kafkas Cephesi kapanmıştır.
8. Zafer, tutsak milletlere bağımsızlık mücadelesinde bir örnek oluşturmuştur.

Hicaz-Yemen Cephesi

1. Osmanlı Devleti'nin kutsal yerleri İngilizlerden korumak istemesi.
2. İngilizler Arapları Osmanlı aleyhine kışkırtmıştır.
3. Fahrettin Paşa İngilizler'le ve Mekke Emiri Şerif Hüseyin ile mücadele etmiş, başarılı olunamamıştır.

Galiçya, Romanya ve Makedonya Cephesi

1. Osmanlı Devleti'nin; müttefiklerine (özellikle Almanlara) yardım etmek istemesi.
2. Osmanlı; Rusya, Romanya ve Fransa ile mücadele etmiş, fakat başarılı olamamıştır.

Notlar:

1. Mustafa Kemal; Kafkas, Çanakkale ve Suriye-Filistin cephelerine katılmıştır.
2. Kafkas ve Kanal cepheleri taarruz cepheleridir ve bu cephelerin açılmasında Almanya'nın isteği etkili olmuştur. Kanal cephesinde Almanlar cephe yardımı da yapmışlardır.
3. Osmanlı Devleti Galiçya, Romanya ve Makedonya Cephesi'nde kendi sınırları dışında savaşmıştır.
4. Brest-Litowsk Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Berlin Antlaşması ile Rusya'ya verdiği Kars, Ardahan ve Batum'u geri almıştır.
5. Osmanlı'nın kazandığı tek cephe Çanakkale'dir.

OSMANLI DEVLETİ'Nİ PAYLAŞMAK İÇİN İMZALANAN GİZLİ ANTLAŞMALAR

Boğazlar Antlaşması (1915)

İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanmıştır.

İstanbul ve Boğazlar, Rusya'ya bırakılmıştır.

Londra Antlaşması (1915)

İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya arasında imzalanmıştır. İtalya'ya Antalya ve çevresi ile Oniki Adalar bırakılmıştır. İtalya bu antlaşmadan sonra İtilaf Grubu'na katılmıştır.

Petrograd Protokolü (1916)

İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya arasında imzalanmıştır. Rusya'ya Boğazlar'a ek olarak Van, Erzurum, Bitlis ve Trabzon'a kadar olan Doğu Karadeniz bölgesi bırakılmıştır.

Sykes-Picot Antlaşması (1916)

1. İngiltere ve Fransa arasında, İtalya'dan gizli olarak yapılmıştır.
2. Rusya; Doğu ve Kuzeydoğu Anadolu'nun kendisine verilmesi şartı ile bu anlaşmayı kabul etmiştir.
3. Fransa'ya; Adana, Hatay, Suriye kıyıları ve Lübnan bırakılmıştır.
4. İngiltere'ye Musul hariç Irak bırakılmıştır.
5. Suriye'nin diğer bölgeleri ile Musul ve Ürdün'ü kaplayan bölgede Büyük Arap Krallığı kurulması kararı alınmıştır.
6. Arap Krallığı İngiliz ve Fransız himayesinde olacaktır.
7. Özerk bir Filistin Devleti kurulacaktır.
8. Bu antlaşma ile Araplar, İngilizler'in yanında Osmanlı'ya karşı savaşmıştır.
9. Antlaşmanın İtalya'dan gizli yapılmasında, İtalya'nın aktif olarak I. Dünya Savaşı'na katılmaması etkili olmuştur.

Saint-Jean De Maurienne Antlaşması (19 Nisan 1917)

İtalya, kendisinden gizli olarak imzalanan Sykes Picot Antlaşması'na tepki göstermiştir. Konya, Antalya, Aydın ve İzmir çevresi İtalya'ya bırakılmıştır.

Mc Mahon Antlaşması

İngilizler Arapları Osmanlı aleyhine kışkırtmıştır. Araplara Büyük Arap Krallığı kurma sözü verilmiştir.

Not 1: Rusya'da Bolşevik İhtilali olmuştur. Bunun üzerine İtilaf Devletleri Rusya'ya bırakılan toprakların yarısında Özerk Kürt Devleti oluşturmayı, diğer yarısını da Ermenistan'a vermeyi kararlaştırmışlardır.

Not 2: Bolşevik Rejimi gizli antlaşmaları açıklayınca, gizli antlaşmalar uygulanma zemini bulamamıştır.

Not 3: Gizli Antlaşmalara tepki olarak Wilson İlkeleri yayınlanmıştır.

WILSON İLKELERİ

ABD Başkanı Wilson, gelecekte yapılacak barışın ilkelerini açıklamıştır (8 Ocak 1918).

1. Yenilen devletler, yenilen devletlerden toprak ve tazminat almayacak.
2. Devletlerarasında gizli herhangi bir antlaşma yapılmayacak, antlaşmalar açık olarak yapılacak.
3. Devletlerarasında eşitlik sağlanacak, uluslararası ekonomik engeller kaldırılacak.
4. Ülkeler arasında silahlanma yarışına son verilecek.

5. Alsace – Loraine Fransa’ya geri verilecek.
6. İşgal edilen Rus toprakları boşaltılacak.
7. Belçika yeniden kurulacak.
8. Uluslararası anlaşmazlıkları barış yoluyla çözmek için Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti) kurulacak.
9. Boğazlar her devlete açık olacak.
10. Türk egemenliği altında yaşayan diğer milletlere kendini yönetme hakkı verilecek.
11. Osmanlı Devleti’nin Türk bölgelerine egemenlik hakkı verilecek.

1. Dünya Savaşı İstatistikleri

Ülkeler	Toplam Asker Sayısı	Ölü Sayısı	Yaralı	Kayıp	Toplam Kayıp	Kayıpların Asker Sayısına Oranı %
<i>İtilaf Devletleri</i>						
Rusya	12,000,000	1,700,000	4,950,000	2,500,000	9,150,000	76.3
Fransa	8,410,000	1,357,800	4,266,000	537,000	6,160,800	76.3
İngiltere	8,904,467	908,371	2,090,212	191,652	3,190,235	35.8
İtalya	5,615,000	650,000	947,000	600,000	2,197,000	39.1
ABD	4,355,000	126,000	234,300	4,500	364,800	8.2
Japonya	800,000	300	907	3	1,210	0.2
Romanya	750,000	335,706	120,000	80,000	535,706	71.4
Sırbistan	707,343	45,000	133,148	152,958	331,106	46.8
Belçika	267,000	13,716	44,686	34,659	93,061	34.9
Yunanistan	230,000	5,000	21,000	1,000	17,000	11.7
Portekiz	100,000	7,222	13,751	12,318	33,291	33.3
Karadağ	50,000	3,000	10,000	7,000	20,000	40.0
Toplam	42,188,810	5,152,115	12,831,004	4,121,090	22,104,209	52.3
<i>İttifak Devletleri</i>						
Almanya	11,000,000	1,773,700	4,216,058	1,152,800	7,142,558	64.9
Avusturya-Macaristan	7,800,000	1,200,000	3,620,000	2,200,000	7,020,000	90.0

Türkiye	2,850,000	325,000	400,000	250,000	975,000	34.2
Bulgaristan	1,200,000	87,500	152,390	27,029	266,919	22.2
Toplam	22,850,000	3,386,200	8,388,448	3,629,829	15,404,477	67.4
Genel Toplam	65,038,810	8,538,315	21,219,452	7,750,919	37,508,686	57.6

Çanakkale Savaşları I. Dünya Savaşı’nın kaderini belirleyen savaştır. İngiltere ile Rusya arasında bağlantı kurulması amacıyla yapılan bu savaş, İngiltere için başarısızlıkla sonuçlandığı için savaşın sona erme süreci de hızlandı. İtilâf Devletleri kuvvetlerinin en büyük başarısı, Gelibolu Yarımadası’ndan çekilebilmeleri olmuştur.

Amerika, Alman denizaltıları tarafından “Lutsiana” isimli transatlantığın batırılmasını bahane ederek 1917 Nisan’ında İtilâf Devletleri yanında savaşa girdi. Bu durum da İtilâf Devletleri’nin savaşı kazanmasını sağladı. A.B.D. Başkanı Woodrow Wilson 8 Ocak 1918’de 14 maddelik bir bildiri yayınladı. On Dört Madde (İngilizce: (Fourteen Points) olarak da anılan bu on dört ilke, ABD’nin I. Dünya Savaşı’ndan sonra kurulmasını istediği dünya düzenine ilişkin görüşlerini de ifade eder. Bu bildirinin 12. maddesi doğrudan Türkiye’yi konu almaktadır: “Şimdiki Osmanlı İmparatorluğu’nun Türk olan kısımlarına güvenilir bir egemenlik sağlanmalı, fakat halen Türk yönetimi altında bulunan öteki milliyetlere, her türlü kuşkudan uzak bir yaşama güvenliği ve kesinlikle engelsiz bir kendi kendilerine gelişme imkânı verilmelidir. Boğazlar, bütün milletlerin gemilerine ve ticaretine, serbest geçiş için, milletlerarası garanti altında, sürekli olarak açık bulundurulmalıdır.”

Wilson 11 Şubat’ta verdiği demeçte, “devletlerin yeni topraklar alamayacakları; savaş tazminatı ve cezai tazminat alınamayacağı; ulusların kendi kaderini tayin hakkı” prensip ve görüşlerine açıklık kazandırmıştı.

Wilson’un önem verdiği konulardan biri de, bir milletler arası barış teşkilatının kurulması idi. Denizlerin serbestîsi konusu da önem verdiği esaslı noktalardan bir diğerydi. Bu ilke, Amerika’nın bütün dünya ile ticaretini yakından ilgilendiriyordu ve Amerika’yı savaşa sürükleyen de Almanya’nın bu ilkeyi ihlal etmesi olmuştu.

Wilson prensipleri, sömürgeciliğin şeklini değiştirmiş, bu kavramın yerine manda (himâye) kavramını da getirmiştir. Milletler ancak büyük devletlerin belirleyeceği statüye uymalıdır ve böylece varlığını sürdürmelidir. Wilson Prensipleri, savaşa son veren antlaşmalar yapılmasında da etken olmuştur.

6. HAFTA

I. DÜNYA SAVAŞI’NIN SONA ERMESİ VE İMZALANAN BARIŞ

ANLAŞMALARI, OSMANLI DEVLETİ'Nİ PAYLAŞMA PROJELERİ, MONDROS MÜTAREKESİ

ATEŞKES ANTLAŞMALARI

1. Rusya; Brest-Litowsk Antlaşması ile (3 Mart 1918).
2. Bulgaristan Selanik Antlaşması ile (29 Eylül 1918).
3. Osmanlı Devleti Mondros Ateşkes Antlaşması ile (30 Ekim 1918).
4. Avusturya Villa Gusti Antlaşması ile (3 Kasım 1918).
5. Almanya ise Rethondes Antlaşması ile (11 Kasım 1918) savaştan çekilmişlerdir.

İ.DÜNYA SAVAŞI'NI BİTİREN BARIŞ ANTLAŞMALARI

Savaşı bitiren barış antlaşmalarının metni Paris Barış Konferansı'nda hazırlanmıştır (18 Ocak 1919).

1. Versailles Barış Antlaşması (28 Haziran 1919) Almanya ile imzalanmıştır.

- a) Alsace-Lorraine'i Fransa'ya bırakmıştır.
- b) Bir kısım topraklarını Belçika ile yeni kurulan Litvanya, Polonya ve Çekoslovakya'ya bırakmıştır.
- c) Sömürgeleri galip devletlerarasında paylaşılmıştır.
- d) Avusturya ile haberleşmeme sözü vermiştir.
- e) Zorunlu askerlik kaldırılmıştır.
- f) Ağır silahlara sahip olması yasaklanmıştır.
- g) Savaş tazminatı ödemeyi kabul etmiştir.

2. Saint-Germain Barış Antlaşması (10 Eylül 1919) Avusturya ile imzalanmıştır.

- a) Avusturya-Macaristan İmparatorluğu iki ayrı devlet olmuştur.
- b) Avusturya; Macaristan, Yugoslavya ve Çekoslovakya'nın bağımsızlığını tanımıştır.
- c) Avusturya'da zorunlu askerlik kaldırılmıştır.
- d) Avusturya, Milletler Cemiyeti'nin onayını almadan Almanya ile birleşmemeyi kabul etmiştir.

3. Neuilly Barış Antlaşması (27 Kasım 1919) Bulgaristan ile imzalanmıştır.

- a) Bulgaristan; Güney Dobruca'yı Romanya'ya, Batı Trakya'yı Yunanistan'a, bir kısım topraklarını ise Yugoslavya'ya bırakmıştır.
- b) Bulgaristan'da zorunlu askerlik kaldırılmıştır.
- c) Deniz ve hava kuvveti bulunmayacak, orduda asker sayısı 25.000 kişiyi geçmeyecek.

4. Trianon Barış Antlaşması (4 Haziran 1920) Macaristan ile imzalanmıştır.

Topraklarının büyük kısmını Romanya, Çekoslovakya ve Yugoslavya'ya bırakmıştır.

Macaristan'da zorunlu askerlik kaldırılmıştır.

Deniz ve hava kuvvetleri bulunmayacaktır.

5. Sevr Barış Antlaşması (10 Ağustos 1920) Osmanlı Devleti ile imzalanmıştır.

Mebusan Meclisi kapalı olduğundan anlaşma onaylanmamış ve uygulanamamıştır.

Osmanlı Devleti'nin imzaladığı son antlaşmadır.

Notlar:

1. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu iki ayrı devlet olmuştur.
2. Neuilly Antlaşması ile Bulgaristan'ın Ege Denizi ile bağlantısı kesilmiştir.
3. Trianon Antlaşması, ileride çıkacak azınlıklar meselesinin zeminini hazırlamıştır.
4. Sevr Antlaşması, Osmanlı'nın imzaladığı son antlaşmadır, Mebusan Meclisi dağıtıldığından onaylanmamış ve uygulanmamıştır.

I. DÜNYA SAVAŞI'NIN SONUÇLARI

1. Savaştan en karlı devlet İngiltere çıkmış ve Avrupa'nın en güçlü devleti olmuştur.
2. Fransa, Almanya'nın etkisinden kurtularak ikinci güçlü devlet haline gelmiştir.
3. İtalya, Avusturya'dan toprak almış ve Oniki Adalar'a hâkim olmuştur.
4. Rus, Alman, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı imparatorlukları yıkılmış yeni milli devletler kurulmuştur.
5. Litvanya, Letonya, Estonya, Finlandiya, Yugoslavya, Çekoslovakya, Polonya, Macaristan, SSCB kurulan yeni devletlerdir.
6. Avrupa'da denge boşluğu meydana gelmiştir.
7. Yenilen devletlerde rejim değişikliği olmuştur.
8. Dünya barışını sağlamak için merkezi Cenevre'de olan Milletler Cemiyeti kurulmuştur.
9. Sömürgeciliğin yerini manda ve himayecilik almıştır.
10. Sınırlar çizilirken "milliyetçilik" ilkesi dikkati alınmadığından "azınlıklar" meselesi çıkmıştır.
11. I. Dünya Savaşı'nı bitiren antlaşmalar, II. Dünya Savaşı'nın zeminini hazırlamıştır.

BARIŞIN DEVAMINI SAĞLAMA ÇABALARI

Milletler Cemiyeti (10 Ocak 1920)

Paris Konferansı'nda Milletler Cemiyeti'nin kurulması kararlaştırılmıştır.

Versailles Antlaşması'ndan sonra Cenevre'de resmen kurulmuştur.

Cemiyet yalnızca büyük devletlerin çıkarlarını korumuş, güvenilirliğini yitirmiştir.

Locarno Antlaşması (16 Ekim 1925)

Fransa'nın Almanya'ya olan güvensizliği sonucu imzalanmıştır.

Antlaşma Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, Belçika, Polonya ve Çekoslovakya arasında imzalanmıştır.

Anlaşmazlıkların barış yoluyla ve Milletler Cemiyeti aracılığıyla çözülmesi kararlaştırılmıştır.

Kellog Paktı (27 Ağustos 1928)

Antlaşma ABD, Almanya, İngiltere, İtalya, Belçika, Polonya, Japonya ve Çekoslovakya arasında Paris’te imzalanmıştır.

MONDROS ANTLAŞMASI (30 EKİM 1918)

Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri (İngiltere, Fransa, İtalya) arasında I. Dünya Savaşını sona erdiren barış anlaşmasıdır. Hükümleri özetle şöyledir:

1.Osmanlı Devleti’nin egemenlik haklarını kısıtlayan hükümler

1.Boğazlar açılacak ve bu bölgelerdeki kaleler itilâf devletleri tarafından işgâl edilecektir. (Madde: 1)

2. İtilâf Devletleri güvenliklerini tehdit eden bir durum halinde istedikleri bölgeleri işgâl edebilecekler. (Madde: 7) (Bu madde Wilson İlkeleri’ne aykırıdır ve aynı zamanda Osmanlı Devleti’nin varlığını hukuken sürdürmesini sağlamakla birlikte, fiilen sona erdirmektedir. İtilâf Devletleri’ne Anadolu’da işgâl hakkı tanınmasının yanında, Kuvaî Millîye’nin kurulmasına zemin hazırlaması bakımından da çok önemlidir. Bu sebeplerle anlaşmanın en can alıcı maddesidir.)

3.Vilâyâtı sitte (Erzurum, Van, Harput, Sivas, Diyarbakır, Bitlis (ki buraların Ermeniler’e bırakılması düşünüüyordu)’de bir kargaşa çıkması durumunda bu vilâyetlerin herhangi bir kısmını İtilâf Devletleri işgâl edebileceklerdi.(Madde: 24) (Ermeniler’in devlet kurma umutlarını arttırarak, devlet kurmak için ayaklanmalarını sağlayan maddedir.)

4.Telsiz, telgraf ve bütün kablolar (tüm haberleşme istasyonları) itilâf devletleri memurlarının denetimi altında olacaktı. (Madde: 12)

5. Toros tünelleri itilâf devletleri tarafından işgâl edilecektir.(Madde: 10)

2.Askerî Hükümler:

1. Donanma teslim edilecek ve itilâf devletlerince uygun görülen limanlarda demirli tutulacaktır. (Madde: 6)

2. Osmanlı Devleti’nin elinde bulunan savaş esirleri (suçlu Ermeniler de dâhil) İstanbul’da toplanacak ve İtilâf Devletlerine teslim edilecektir. (Madde: 4)

3. (Brest Litowsk barışından sonra) İran ve Kafkasya’ya giren Osmanlı birlikleri derhal geri çekilecektir. (Madde: 11)

4.Sınırların korunması ve iç asayişin sağlanması için gereken askerden fazlası derhal terhis edilecektir. (Madde: 5) (Sadece, Erzurum’da bulunan 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa bu maddeye uymayarak, ordusunu terhis etmemiştir.)

3. Ekonomik Hükümler:

- 1.Bütün liman ve tersanelerden İtilâf Devletleri yararlanabilecektir. (Madde: 8)
- 2.Ülkenin ihtiyacı karşılandıktan sonra kömür, akaryakıt ve benzer kaynaklarda satın alma kolaylığı sağlanacaktır.(Madde: 14)
- 3.Demiryolları denetim altında tutulacaktır.(Madde: 15)

Mondros Ateşkes Anlaşması ile Osmanlı Devleti fiilen sona ermiştir. Ateşkes Anlaşması Türk Milletinin varlığını sona erdirmeyi amaçlamıştır.

7. HAFTA

MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASINA GÖRE İŞGALLERİN BAŞLAMASI VE İŞGALLER

Mondros Ateşkes Anlaşması’nın Uygulanması

Bu anlaşma, Osmanlı Devleti topraklarını işgâle açık hale getirmiştir. Wilson ilkelerini hiçe sayan İtilâf Devletleri, Anadolu’yu yer yer işgâllere başlamıştır. İtalya’ya verileceği vaat edilerek I. Dünya Savaşı’na girmesini sağlayan Batı Anadolu’nun, Yunanistan’a verilmesi Paris Gizli Konferansı’nda kararlaştırılır. Bunun sonucu olarak Yunanistan 15 Mayıs 1919 tarihinde, işgâllerde bulunma hakkı olmamasına ve Amiral Calthorpe tarafından Rauf Bey (Orbay)’e Yunan askerlerinin Osmanlı topraklarına girmeyeceğine dair özel mektup vermesine rağmen, İzmir’e asker çıkarmıştır. İzmir’in Yunanlılarca işgâli Kurtuluş Savaşı’nın nüvesini oluşturan Kuvâi Millîye’nin kurulmasını sağlaması bakımından etkili olmuştur. Diğer taraftan daha önce İtalyanlara bırakılmışken Yunanlılara verilen İzmir, İtalyanlarla İngilizler’in arasını da açmıştır.

Azınlıkların Davranışları

Mondros Ateşkes Antlaşması’nın doğurduğu kargaşa ortamından azınlıklar da yararlanmasını bildiler. Doğu Anadolu ve Çukurova’da Ermeniler, Orta ve Doğu Karadeniz’le, Batı Anadolu’da Rumlar, ayaklandılar. Türkleri katleden bu azınlıklar, Türklerin kendilerini katlettiği yolunda raporları da Amiral Calthrope’a vermeyi ihmal etmediler. Bunu yapmalarındaki esas amaç, işgâl kuvvetlerinin 7. maddeyi yürürlüğe sokmalarını sağlamaktı. Rum ve Ermeniler’in bu saldırılarının sebeplerini şöyle ortaya koyabiliriz: Türkler’i göçe zorlayarak azınlık durumuna düşürmek, böylece çoğunluğu elde ettikleri yerlerde Wilson ilkelerinin ilgili maddesini gerekçe göstererek bağımsız devletlerini kurmak.

Mütareke Sonrasında Anadolu’da Genel Durum:

Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan sonra koparılan bütün yaygaralara rağmen Anadolu’da çoğunluğun Türk olduğunu, Osmanlı İmparatorluğu’nun 1914 yılı başlarında düzenlediği ve 1919 başlarında büyük devletlere verdiği istatistikler göstermektedir. Bu istatistiklere göre; Doğu Trakya’da 331.094, Anadolu’da 11 milyon insan yaşamaktadır. Anadolu Nüfusunun %85’i (9.291.346) Müslüman, %9’u (1.014.312) Rum, %5’i (572.272) Ermeni, %0,8’i (93.364) Musevi ve diğer azınlıklardan oluşuyordu. Doğu Trakya’da ise 360.417.Türk, 224.680 Rum, 19.880 Ermeni ve 26.109 kadar da Musevi ve diğer azınlıklar vardı. İstanbul’da oturan ahalinin %59,7’si (579.230) Türk, %25’i (242.559) Rum’dur. İşte bu azınlıklar, Mondros Mütarekesi’nden sonra tamamen denetimi yitiren Osmanlı Devleti’nin yerine, kendi isteklerine uygun yapılanmaları gerçekleştirmek yolunda hizmet edecek çeşitli cemiyetlerle etkinlik sağlamaya çalıştılar. Anadolu’da kurulan bu cemiyetler Osmanlı Devleti ve hatta Türkiye Cumhuriyeti için zararlı faaliyetlerde bulunmaktan geri durmamışlardır.

Mondros Antlaşması’nın Sonuçları:

1. Osmanlı Devleti fiilen sona ermiştir.
2. İttihat ve Terakki Partisi, adını Teceddüt Partisi olarak değiştirmiş ve kendini feshetmiştir.
3. Ermeniler korumaya alınmış ve doğuda bir Ermeni Devleti kurma zemini hazırlanmıştır (24. madde).
4. Antlaşmanın 7. maddesi Osmanlı topraklarının işgalini kolaylaştırmıştır.
5. İlk olarak İngilizler Musul’u işgal etmiştir (3 Kasım 1918). Ardından Urfa, Antep ve Maraş’a girmişlerdir.
6. İtilaf Devletleri’nin donanmaları İstanbul önlerine gelmiştir (13 Kasım 1918).
7. İşgallere karşı Türk milleti tarafından direniş cemiyetleri kurulmuştur.
8. Azınlıklar da işgalleri kolaylaştırmak için zararlı cemiyetleri kurmuştur.
9. Mustafa Kemal Suriye-Filistin Cephesi’nde iken, yabancı işgaline açık bırakan maddelere tepki göstermiştir.
10. İstanbul Hükümeti, Yıldırım Orduları Grubu’nu ve VII. Ordu Karargâhı’nı kaldırmış, M. Kemal’i Harbiye Nezareti’ne almıştır.

Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan Sonra İşgal Edilen Yerler

<u>İngiltere</u>	<u>Fransa</u>	<u>İtalya</u>	<u>Yunanistan</u>
Musul	Adana	Antalya	İzmir
Urfa	Urfa	Kuşadası	
Antep	Antep	Fethiye	

Maraş	Maraş	Bodrum
Batum	Mersin	Marmaris
Kars	Dört Yol	Konya
Samsun		
Merzifon		

İngiltere, Mondros'tan sonra işgal ettiği Urfa, Antep ve Maraş'ı Paris Barış Konferansı'nda; Fransa'ya bırakmıştır. Gizli antlaşmalarla İtalyanlara bırakılan İzmir ve çevresi, İngiltere'nin karşısında güçlü bir devlet görmek istememesi nedeniyle Yunanlılara bırakılmıştır. ABD, Monroe Doktrini'ne uyarak Avrupa'ya müdahale etmemiştir.

8. HAFTA

OSMANLI DEVLETİ'NDEN TOPRAK İSTEKLERİ, PARİS BARIŞ KONFERANSI VE İZMİR'İN İŞGALİ, İZMİR'İN İŞGALİNE TEPKİLER

Paris Barış Konferansı (18 Ocak 1919)

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan İttifak Devletleri, ağır antlaşmalarla ülkeleri bölünerek paylaşılacaktır. Savaşın gali olan İtilaf Devletleri, bu paylaşım ülkelerinin çıkarlarına uygun ve anlaşmazlık çıkmadan çözebilmek için Paris Barış Konferansı'na topladılar. Konferansa hâkim olan ABD, İngiltere, Fransa, Japonya ve İtalya yapılacak bütün antlaşmalar ve alınan kararlarda öncelikli söz sahibiydiler. Özellikle konferansa tek bir amaç için katılan ABD Başkanı Woodrow Wilson, yapılacak antlaşmaların Wilson İlkeleri'ne uygun yapılabilmesi için Milletler Cemiyeti'nin kurulmasını istiyordu. Fakat ABD tarafından alınan destekle 1. Dünya Savaşı'nı kazanan grubun en güçlü devletleri olan Fransa ve İngiltere bu desteği kaybetmemek için ılımlı gözüксе de; iki devlet ne şekilde olursa olsun bu büyük galibiyetten kazançlı çıkmak istiyorlardı. Özellikle Avrupa'da Fransa ve İngiltere'nin çıkarlarına aykırı bir politika güden Alman Devleti, konferansın birinci öncelikli konusunu oluşturuyordu. Fransa kendi sınırlarını koruma altına almak isterken İngiltere ise Avrupa'da söz sahibi olmak için en azından kendi himayesinde parçalanmış bir Almanya hayalleri kuruyordu. Savaş öncesinde kabul edilen Wilson İlkeleri'ne aykırı ne kadar uygulama varsa hepsi antlaşmalara dahil edildi. Bu söz de barış antlaşmaları aslında yenilen devletleri sindirme ve parçalama planından ibaretti.

Birinci dünya savaşının bitiminden sonra kazanan devletler yenilen devletlerle imzalayacakları barış antlaşmalarını kararlaştırmak için bir araya gelmek

istemişlerdir. Bu anlaşmaların hazırlanması için 32 devletin katıldığı Paris Barış Konferansı'nda göze çarpan en büyük sorun, Avrupa kıtasında ortaya çıkan siyasi ve devletlerarası dengesizlikti. Örnek vermek gerekirse Avrupa'daki büyük devletler olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Almanya ve Osmanlı Devleti; ayrıca ülkesinde ihtilal çıktığı için savaş dışı kalan Rus Çarlığı'nın durumu alınan kararları ciddi anlamda güç duruma düşürüyordu. Alınan kararlar ve yapılan barış antlaşmalarında Orta ve Doğu Avrupa'nın sınırları öyle çizilmeliydi ki, Almanya'nın bu ortamda yeniden filizlenmesi önlenmeli ve çizilen sınırların tümünde İtilaf bloğunun çıkarları ve hâkimiyeti gözle görülür şekilde bariz kılınmalıydı. Paris Barış Konferansı'nda Doğu Anadolu'da kurulması planlanan Ermeni Devleti fikri ilk defa uluslararası bir platformda dile getirildi.

Konferansın ilk oturumunda (18 Ocak 1919) diğer yenilen devletlerle yapılacak olan barış antlaşmalarının uzaması üzerine ilk öncelik Almanya ile yapılacak olan sözde barış için başlatıldı. Böylece Almanya ile yapılan barış öncelikle gerçekleşmiş ve karara bağlanmıştır. Fransız Cumhurbaşkanı olan Raymond Poincaré tarafından, Alman İmparatorluğu'nun yaklaşık yarım asır önce kurulduğu yer olan Versailles Sarayı'nın ünlü Aynalar Galerisi'nde yapılacak barış anlaşmasını detayları belirlendi. 18 Ocak günü başlayan konferansın çalışmaları 7 Mayıs'a kadar üç buçuk ay sürdü. Savaşın kazanılmasında yardımları olan küçük devletlerin paylaşımına dâhil olmasını hoş karşılamayan İtilaf Bloğunun ileri gelen devletleri aralarında "Onlar Konseyi"ni oluşturarak alınan kararlarda tek söz sahibi olarak yol haritasını çizmek istediler. Onlar Konsey'i terimini açıklamamız gerekirse, ülke çıkarları ve savaşta verilen gerek askeri gerekse lojistik destek için paylaşımından nemalanmak isteyen küçük devletlerin bu konferansa katılmaları hem alınacak kararları tehlikeye düşürecek hem de üç büyük devlet (Fransa, İngiltere, Amerika) olan İtilaf Bloğu'nun en güçlülerinin çıkarlarını zedeleyecekti. Bu sebeple Amerika, Fransız, İngiliz, İtalyan ve Japon Başbakanları ve Dışişleri bakanlarından oluşturulan bu "Onlar Komisyonu" ile devletler konferansa istedikleri gibi yön verdiler. Tabii ki daha sonra buda yetmeyince "Crillon Oteli Komisyonu" olarak bilinen Dörtler Konseyi (Amerika, İtalya, İngiltere, Fransa) oluşturuldu. Bunun komisyonların yanı sıra alınan kararların onaylanması, araştırılması ve görüş sunulması için yaklaşık 52 komisyon kurulmuştur. Bu komisyonlarda devletlerin ileri gelenleri, üniversite öğretim üyeleri diplomatlar ve gazetecilikten gelmiş kişilerde bulunmaktaydı. Yapılan görüşmelere bu komisyon üyeleri katılmakla beraber alınan kararlara müdahil olmak yerine zamanla susmayı seçmişlerdir. Devletlerin uzlaşamama ve çıkar çatışmaları arttıkça bu defa da

lkeler kendi aralarında önemli kararları görüşmek ve konuları karara bağlamak için toplanmaya bağladılar. Tahmin edildiği gibi paylaşılamayan sınırlar Onlar Konseyi'nin sonu olmuştur.

Fransa ve İngiltere'nin karşı çıkmasına rağmen ABD Başkanı konferansa özellikle barış antlaşması için ve lkelerarasındaki sürekli bir barış ortamı için Milletler Cemiyeti'nin kurulması amacıyla katılmıştı. Fakat böyle bir kurulun oluşturulması ve Amerika Başkanı Wilson'un açıkladığı 14 maddelik Wilson İlkeleri, İtilaf Devletlerinin paylaşım planına uymamaktaydı. Wilson'un idealist ve barışçıl tutumuna karşı; Fransa ve İngiltere her zamanki gibi işgalci ve emperyalist tutumlarıyla Avrupa'nın sınırlarını çizmeye çalışıyorlardı. İngiltere ve Fransa, Wilson ilkeleri'ne ters düşmemek için "savaş tazminatı" yerine "savaş onarımı", "sömürgeciliğin" yerine ise "manda-himaye sistemini" gündeme getirerek kendi kararlarının uygulanmasını sağladılar. Amerika'nın Avrupa'nın toprak sorunlarının çözülmesinden bir çıkarı olamayacağı için konferansta hakem görevini üstlenmiştir. Ayrıca, savaştan ağır kayıplarla çıkan İtilaf Bloğu'nun; Amerika'nın daha yeni kurulan ve savaş görmemiş askeri birliklerinden gelecek yardımı da kesmeye niyetleri yoktu. İtilaf devletlerine kredi ve mali yardım sağlayan Amerika'nın böylesi bir konferansta aktif rol oynaması da şaşkınlık uyandırmadı. Kendi düşüncelerinden ödün vermek istemeyen Fransa iktidarı olan Clemenceau, Wilson'a "soylu saf" yakıştırmasında bulunmuştu. nl İngiliz iktisatçı Keynes de Wilson için "kr ve sağır bir Don Kışot" benzetmesini kullanmıştı. Konferansta başkanlık eden ülkelerden Fransa ve İngiltere, Avrupa'da bir daha uyanmayacak bir Almanya için çabalarken; Japonya'nın ise Avrupa kıtası üzerinde hiçbir beklentisi yoktu. İtilaf bloğuna sonradan katılan İtalya ise konferansta dışlanmış ve yenilen devlet muamelesi görüyordu (Daha sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasında İtalya'nın payı olan Ege kıyılarının Yunanlılara verilmesiyle bu durumu daha güzel gözlemleyebilirsiniz).

Konferansa katılan Ermeni temsilcileri, Doğu Anadolu'da kurulmasını istedikleri Ermeni Devleti haritasını ilk kez uluslararası bir konferansta kamuoyunun önüne sermişlerdir. İngiltere ve Fransa'nın desteğini alan bu girişim bilindiği üzere daha sonra Ermeni etelerinin Doğu Anadolu Kolordu Komutanı Kazım Karabekir tarafından bertaraf edilmesiyle hayal olmuştur. Boğazlar çevresinde güçlü bir İtalya istemeyen İngiltere ve Fransa, İzmir ve çevresinde Yunan işgaline izin vererek İtalya ile olan ilk çatışmayı başlatmıştı. Osmanlı Devleti ise Paris Barış Konferansı'na 22 Nisan 1920'de çağırılmıştır.

İngiltere adına 25 Martta bir öneri sunan Llyod George, Almanya'nın gücünden fazla bir tazminat ödemeye mahkûm edilmesini veya Almanları isyana teşvik edecek bir ayrışmanın sağlanmamasını istiyordu. Fakat İngilizlerin aksine Fransa adına konferansa katılan Clemenceau'ya göre ise, bu öneri sadece İngilizlerin sömürgelerini mutlak koruma altına alıyordu. Çünkü donanması alınan ve denizlerde etkisiz hale getirilen Almanya'nın İngiltere'ye karşı tamamen silahsızlanması sağlanmıştı. Bunun aksine Fransa ve Avrupa'nın kara sınırlarında imtiyazlar elde etmek isteyen diğer devletlerin isteği, federal yapıda parçalanmış bir Almanya'ydı. Wilson'un barışçıl ve tarafsız tutumunun aksine Milletler Cemiyeti'nin kendi sınırları için bir tehlike arz ettiğine inanan Fransa, tamamen parçalanmış bir Almanya yerine federal yapıda bir kukla devlet istiyordu. İngilizler ise Almanya'nın güç kaybetmesinden yana değillerdi. Almanya ile ticari ilişkiler kurmak isteyen Llyod George iktidarı, Almanya'nın ağır bir tazminat ödemesine ve parçalanmasına karşıydı. Ayrıca Almanya üzerinde aktif bir Fransa, İngiltere'nin hiç işine gelmezdi. Avrupa'nın sorunlarının çözülmesi ve tamamen güçsüz bir Almanya yerine güçlü bir Fransa ve Almanya çatışmasının varlığı İngilizlerin çıkarlarını bir süre daha devam ettirebilirdi. Bu yüzden Avrupa'daki siyasi istikrardan yana olan İngiltere, Wilson'un Milletler Cemiyeti fikrine tam destek vermişti. Ülkeler arasında yapılan bu tartışmalar ve Wilson'un kendi çizgisinde yapılmadığını anladığı bu barış konferansı, 24 Mart ve 6 Mayıs tarihleri arasında "Dörtler Konseyi"ndeki hararetli tartışmalarla devam etti. Dörtler konseyi, almış yedi kez toplanmasına rağmen bir antlaşmaya varmak yerine Almanya ile yapılacak barışın ana hatları belirlemiş; diğer devletlerle yapılacak olan antlaşmalar ise ertelenmiştir. Osmanlı Devleti ile yapılacak olan barış antlaşmasının ertelenme sebebi, Rusya'nın savaştan çekilmesiyle birlikte, Osmanlı Devleti topraklarından Rusya'ya verilecek olan payın, paylaşımının kararlaştırılmış olmamasındandır. Konferans Amerika Başkanı Wilson'un kurulmasını onaylattığı Milletler Cemiyeti'nin (20 Ocak 1920) kurulmasıyla sona erdi. Yapılan ağır antlaşmalar sonucunda açıkladığı ilkelere uymayan devletlere sırt çeviren Woodrow Wilson, Avrupa ile ilişkilerini askıya aldı. Konferansın sonunda İtilaf Bloğu'nun yenik devletlerle imzalandıkları barış antlaşmaları şunlardır:

Almanya Versailles (Versay) Antlaşması (28 Haziran 1919).

Avusturya St. Germanin Antlaşması (10 Eylül 1919).

Bulgaristan Neuily (Nöyi) Antlaşması (27 Kasım 1919).

Macaristan Trianon Antlaşması (4 Haziran 1920).

İzmir'in İşgali (15 Mayıs 1919)

Birinci Dünya Savaşının sonlarına doğru (1917) ve Yunanlılar da İtilaf Devletlerinin tarafına geçmiş ve onlarla birlikte savaştılar. Türkler yenilmiş duruma düşmüş ve toprakları da itilaf devletleri arasında pay edilmeye başlamıştı. Yunanlılar da savaştaki hizmetlerine karşılık İzmir ve civarını istediler. Yunanlıların ve İtilaf Devletlerinin Türk topraklarını işgali Wilson'un: *"Bir toprak üzerinde yaşayan insanlar kendi düşünce ve isteğine göre bir idare şekli kabul edecektir"* prensibine uymuyordu. İtilaf Devletleri Yunan Başbakanı Venizelos'a verdikleri sözü yerine getirmek için İzmir'in işgalini haklı gösterecek sebepler aramaya çalıştılar.

Yunanlı Venizelos, Aydın Hristiyanlarının tehlikede olduklarını Türkler tarafından yok edileceklerini ileri sürerek yardım istedi. O sırada diğer devletler ordularını terhis etmişlerdi. Paris'te kurulan "Meclisi Ali" kendileri adına Yunan ordusunun bu işi çözmesini düşündü ve İzmir'in işgaline karar verdi. 14 Mayıs 1919'da İngiliz, Fransız, Amerikan ve Yunan donanmaları İzmir limanına girdiler. İngiliz Amiral Galdrop 17'nci Kolordu komutanlığına verdiği notada "Mütarekenin 7'nci Maddesine göre İzmir istihkâmları ile civarındaki arazinin Yunanlılar tarafından işgal edileceğini ve mukavemet olunmamasını bildiriyordu. Bu nota üzerine telaşa düşen Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa İstanbul Hükümetine vaziyeti bildirerek fikirlerini sordu. Osmanlı Harbiye Nazırı verdiği cevapta: "Amiral Galdop'un bu teklifi mütareke şartları icabı olduğundan muvafakat edilmesi tabii olduğu"nu bildiriyordu. Yunan işgaline karşı ilk hareket İzmir Türk Ocağı'nda toplanan gençlik kitlesinde görüldü. İşgalden bir gece evvel cephanelik yağma edilerek halk karşı koymaya hazırlandı. İzmir kan dökmeden Yunanlılara teslim edilmeyecekti.

İzmir'in işgali Yunanistan için büyük bir önem taşıyordu; Megola İdea yani büyük Yunanistan ideali artık gerçekleşmekteydi. Batı Anadolu'yu kapsayan Bizans İmparatorluğu yeniden kurulabilecekti. Bu nedenle Yunanlıların yaptıkları işgal hareketleri bölgede düzeni sağlamak yerine Türk nüfusunu yok etmek için katliam yapılması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu durumu daha önceden tahmin eden Türk halkı bu nedenle İzmir'in işgaline diğer işgallerden daha fazla tepki göstermiştir.

15 Mayıs sabahı Yunan kuvvetleri İzmir rıhtımına çıktılar. Rumların çılgın sevinç ve alkışlarıyla karşılandılar. Efbun taburları İzmir kırsallarına yaklaşırken bu manzara karşısında heyecanını daha fazla zapt edemeyen Gazeteci Hasan Tahsin (Gerçek adı Osman Nevrez olan İzmir'de Yunan Askerlerine İlk Kurşunu sıkan

gazeteci Hasan Tahsin) attığı kurşun Yunanlıları harekete geçirdi. O dakikadan sonra İzmir halkı kan dökerek direnme hareketine başlamış oldu. Karşı konulmaması emrini alan Türk subay ve erleri kışlalarında insafsızca şehit edildiler. Daha sonra hükümet konağı ve diğer resmi daireleri basarak buralardaki memur subay ve erleri türlü eziyetlerle gemilere götürüp günlerce aç bıraktılar. Bunlardan bir kısmını da dipçik vuruşları ile zorla “Yaşasın Venizelos” diye bağırmağa zorlandılar. Boyun eğmeyenler derhal oracıkta şehit edildiler. 17’nci Kolordu Askerlik İşleri Reisi Erkanı harp Miralayı Süleyman Fethi Bey başından çıkarılmak istenen kalpağını eliyle tutarak: ”Bağırmam” dedi ve derhal şehit edildi. Yunanlılar çarşıya girip dükkânları da yağmaladılar. İzmir’in işgali ve bu işgal esnasında meydana gelen kanlı olaylar İstanbul ve Anadolu halkı tarafından duyulduğu zaman yer yer mitingler yapıldı. İzmir katliamı ulusu susturup sindiremedi. Bu olayın doğurduğu acıyı ruhunun ta derinliklerinden duyan Türk ulusu Kurtuluşu silaha sarılmakta buldu. Yer yer hazırlanarak ilk milli savunma teşkilatını kurdu.

İzmir’in İşgaline karşı Anadolu’daki tepkiler

Uygar dünyanın gözü önünde işlenen bu cinayetler kuşkusuz Türk milletinin üzüntü ve nefretini bir kat daha arttırmıştı. 16 Mayıs’ta hükümet istifa etmiş, yeni hükümeti kurma görevi tekrar Damat Ferit Paşa’ya verilmişti. Mustafa Kemal Paşa Samsun’dan çektiği telgraflarla İzmir’in Yunanlılar tarafından işgalini ordu ve milletçe kabul edilmeyeceğini bildirmişti. İstanbul’da işgali kınayan mitingler yapılmış, Yıldız sarayında cemiyet ve parti temsilcilerinin katıldığı Saltanat Şuası adıyla istişare yetkileri olan bir meclis toplanmıştı. Yurdun dört bir yanında coşkulu mitingler düzenlenmiş, İstanbul’daki resmi makamlara protesto telgrafları yağdırılmıştı. İzmir’in işgaline tepkiler, özellikle böyle bir işgal tehlikesi altında bulunan Orta ve Doğu Karadeniz kıyılarında daha etkili bulunan ilhak anlamına gelmediğini anlatmak için özel bir kurul gönderilmişti.

Giresunlular 17 Mayıs’ta Belediye Reisi Osman Ağa’nın (Topal Osman) başkanlığında büyük bir protesto mitingi düzenlediler. Bölge basını da işgali büyük bir tepki ile karşılamıştı. Giresun’da siyah çerçeveler içinde “İzmir Faciasını Unutmayınız” hitabı ile yayınlanmakta olan Işık Gazetesi, işgalin etkisini şöyle ifade etmişti: “Göklerden yıldırımlar yağsa, dağlardan kanlı volkanlar fişkırsa, denizler taşsa da araziye tufanlara boğsa idi Türklüğe, Alem-i İslamiyet’e belki o kadar tesir göstermezdi”.

İşgalin gerek Trakya’da gerekse Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki tepkileri de bundan farklı olmamıştı. Trakya’nın birçok yerinde düzenlenen mitinglerin en önemlisi Trakya Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi’nin Edirne’de düzenlediği

Sultan Selim mitingiydi. Siirt'te heyecana gelen halk her gün insan dalgaları halinde ilçe, bucak ve köylerden sancak merkezine akarak mitingler yapmıştı. 23 Haziran'da yapılan mitinge 58.000 kişi katılmıştı. 17 Mayıs'ta Hasankale'de padişaha, Silvan'dan 30.000 nüfus adına Sadaret'e işgali kınayan telgraflar çekilmişti. İzmir'in işgalinin içindeki bu büyük tepkileri yanında dış tepkileri de olmuştu. Bazı İngiliz yetkilileri işgali, doğuracağı tepkiler açısından delice bir hareket olarak nitelendirmişlerdi. İngiliz Genelkurmay Başkanı General H. Wilson, daha işgal öncesinde bunu büyük bir yanlışlık olarak değerlendirmişti. Fransa'da bir tepki görülmemiş, sadece Pierre Loti ve Claude Farrere gibi Türkleri tanıyan yazarlar işgali eleştirmişlerdi. İzmir'in işgali, İtalya'da öfkeyle karşılanmıştı. Kuşkusuz bu öfke, işgalin haksızlığından değil, İzmir'in daha önceki paylaşma projelerinde İtalya'nın payı olarak belirlenmesindendi. Amerikan halkı da Wilson ilkelerinin bir yanan atılmasını hoş karşılamamıştı.

Sonuç olarak İzmir'in işgali yakın tarihimizin acı dolu sayfalarından birini oluşturmakla birlikte Milli Mücadele açısından milli potansiyeli harekete geçirmiş, milletin heyecanını doruk noktasına çıkarmıştı. Herhalde halka ne denli anlatılırsa anlatılsın, düşmanın çirkin içyüzünü ortaya koyabilmek için bunun kadar etkili bir yol bulunamazdı. İşgalin ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı ve milli kurtuluş mücadelesine soyunduğu günlere rastlamış olması da milli mücadelenin talihliği olarak değerlendirilebilir. Herhalde bu tarihin garip oyunlarından biri olsa gerek. İzmir'in işgali, işgalci devletler açısından sonuçlarını hesaplayamadıkları bir gaf, Yunanistan açısından ise sonu hüsrarla biten Anadolu macerasının başlangıcı olmuştu.

İzmir'in İşgalinin Kurtuluş Savaşı'ndaki Önemi

1. Yunan ordusunun katliamlarına karşı ilk Kuvay-i Milliye birlikleri Batı Cephesinde kuruldu. Düzenli ordu kurulana kadar silahlı direnişi bu birlikler gerçekleştirdi.
2. Redd-i İlhak Cemiyeti Batı Anadolu'daki direnişi yönetmeye başladı. Balıkesir ve Alaşehir Kongrelerini toplayarak "Batı Cephesini" kurdu.
3. Anadolu'nun değişik yerlerinde İzmir'in işgalini protesto etmek amacıyla mitingler düzenlendi. Böylece İzmir'in işgali ulusal bilincin canlanmasında etkili oldu.
4. İzmir'in işgalinin haksız gerekçelere dayanılarak yapılması halk arasında milli direniş düşüncesinin güçlenmesine neden oldu.

5. Tepkiler nedeniyle İtilaf Devletleri bölgedeki işgali yerinde izlemek üzere bir heyet oluşturdu. Bu heyetin hazırladığı rapor “Amiral Bristol Raporu” olarak Milli Mücadelede yerini aldı.

9. HAFTA

MİLLÎ MÜCADELE’DE CEMİYETLER, İŞGALLERE KARŞI TÜRK MİLLETİ’NİN TEPKİSİ VE MİLLÎ CEMİYETLER, MİLLÎ CEMİYETLERİN ORTAK ÖZELLİKLERİ

Yararlı (Millî) Cemiyetler: Anadolu’da işgallere karşı tepki ve savunma refleksi ile kurulmuş olan milli teşekküllerdir. Amaçları işgalleri engellemek, Müslüman ahalinin işgallerden zarar görmemesini sağlamaktır. Türk milletinin bağımsızlık ve istiklal şuurunu göstermesi bakımından önemlidir.

1.Trakya Paşaeli Cemiyeti: 1918 yılında Edirne’de, Mavri Mira ve onu destekleyenlerin faaliyetlerini önlemek için kuruldu.

2.Kilikyahlar Cemiyeti: En başta bölgedeki Ermeni Hınçak teşkilâtının faaliyetlerine engel olmak ve Türk haklarını korumak üzere, Adana ve dolaylarında kuruldu.

3.Reddi İlhâk Cemiyeti: İzmir’de, İzmir’in işgaline tepki olarak kurulmuştur. Yunan işgal ve katliamlarına karşı güçlü bir direnişi organize etmişler; Balıkesir ve Alaşehir Kongrelerini düzenlemişlerdir.

4.Şark Vilâyetleri Müdâfaai Hukuk Cemiyeti: 4 Aralık1918’de İstanbul’da kurulan bu cemiyet daha sonra Erzurum ve Elazığ’da şubeler açmıştır. Doğuda bağımsız bir Ermeni Devleti’nin kurulmasını engellemek için kurulmuştur. Ermenilerin Doğu Anadolu’da nüfus olarak çoğunlukta olmadığını ispat etmiştir. Cemiyet, Ermenilerle mücadele etmek, Doğu illerinde Türklerin Ermenilere sayıca üstün olduğu kadar tarih, kültür ve uygarlık yönüyle de üstün olduğunu kanıtlamak için Fransızca Le Pays, Türkçe Hâdisât ve Albayrak gazetelerini çıkarmıştır. Cemiyet şu kararları almıştır:

1. Kesinlikle Doğu Anadolu’dan göç edilmeyecek.
2. Doğu illeri bir saldırıya uğrarsa birleşilecek.
3. Bilim, din ve ekonomi alanında teşkilatlanılacaktır.

Doğu Anadolu’da Türk ve Müslüman nüfusun fazla olduğunu belirtmiş ve Doğu Anadolu’nun bütünlüğünün korunmasını savunmuştur. Erzurum Kongresi’ni düzenlemişlerdir. Mustafa Kemal, Sivas Kongresi’nde Millî Cemiyetleri (dernekleri) bu cemiyet aracılığı ile birleştirmiştir. En etkili olan cemiyettir.

5.Anadolu Kadınları Müdâfaai Vatan Cemiyeti: 5 Kasım1915’te Sivas’ta kurulmuş, vatanın bütünlük ve bağımsızlığı uğrunda bütün Anadolu’da birliği

sağlamak amacıyla mitingler ve kongreler düzenlemiştir. Vatanın savunmasında kadınların da üzerine büyük görevler düştüğünü belirterek kadınların görevlerini yapmaya hazır olduklarını vurgulamışlardır.

Sayıları çok daha fazla olan bu millî cemiyetler, hür ve bağımsız yaşama ülküsünün, yayılmaya başlayan direnme ve başkaldırma fikirlerinin güçlü birer kollarıdır.

Yararlı (Millî) Cemiyetlerin Ortak Özellikleri

1. Bölgeseldirler.
2. Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası kurulmuşlardır. (İşgallere Türk halkının verdiği ilk tepkilerdir.)
3. Milliyetçilik, Türklük, din ve bağımsızlık duygusu ile hareket etmişlerdir.
4. İşgallere ve işgalcilere karşıdırlar. (Sömürgecilere, işgalcilere, mandacılara, azınlıklara ve itilaf devletlerine)
5. İhtilalci, inkılapçı ve rejimi değiştirme gibi bir amaçları yoktur.
6. İşgallerin haksızlığını basın, yayın ve hukuk yoluyla dünyaya anlatma amacındadırlar.
7. Cemiyetlerin ilk oluşumlarında Mustafa Kemal yer almamıştır.
8. Sivas Kongresi'nde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk adı altında birleştirilerek ulusal hale gelmişleridir.

Mustafa Kemâl'in Anadolu'ya Hareketi ve Millî Mücadele Dönemi:

Mustafa Kemâl, İzmir'in işgalinden bir gün sonra 16 Mayıs 1919'da, bir devlet görevlisi olarak, 27 arkadaşıyla birlikte, 6 aylık maaşlarını da peşin alarak, deniz yoluyla Samsun'a hareket eder. Görünürdeki görevi; Samsun ve çevresindeki Türk Rum çatışmasını incelemek ve suçluları cezalandırmaktır. Mustafa Kemâl sınırlı olan bu görevin kendisine verilmesinden sonra yetki isteyecek ve daha sonra 3. Ordu Müfettişliği adını alacak olan, 9. Ordu Müfettişliği görev ve yetkisini üstlenecektir. Böylece, emrinde ordu bulunmasa da bölgedeki ayaklanmayı bastırmak için ordu toplayabilecek, sivil ve askerî yetkililere emirler verebilecek, Anadolu'nun her yanına genelge yayımlayabilecekti.

İşgaller ve Cemiyetler

İtilaf Devletleri Mondros'tan hemen sonra ateşkesin yedinci maddesine dayanarak işgallere başladılar. İlk olarak **İngilizler Musul'u** aldı. 13 Kasım 1918'de İtilaf donanması İstanbul önlerine geldi. (Aynı gün Mustafa Kemal de İstanbul'a gelmiş, işgal donanmasını görünce "Geldikleri gibi giderler" demiştir. İşgaller bununla sınırlı kalmadı. **Fransızlar; İskenderun, Dörtvol, Antep, Maraş, Urfa ve Adana'yı, İtalyanlar Antalya ve çevresini** işgal ettiler. Ancak en çok tepki çeken işgal Yunanlıların işgali oldu. **Yunanlılar** İtilaf Devletleri donanmasının desteğinde 15

Mayıs 1919'da **İzmir'i** işgal ettiler. Bu olay Türk halkının sert tepkisine yol açtı. Yunanlılar İzmir ve çevresinde işgal ettikleri yerlerde büyük katliamlara giriştiler. Bölgede yaşayan Rumlar da Yunan ordusunu desteklediler. Bunun üzerine bölgedeki Türk halkı Kuva-ı Milliye birlikleri kurarak silahlı direnişe başladı.

İşgallere Karşı Tepkiler ve Cemiyetler

Azınlıkların Tutumları

Osmanlı topraklarında yaşayan azınlıklardan Rumlar ve Ermeniler Mondros'tan sonra ortaya çıkan durumdan yararlanmak istediler. Bunların temel amacı ya işgalleri kolaylaştırmak ya da bağımsız devlet kurmaktı. Azınlıklar işlerini kolaylaştırmak amacıyla çeşitli cemiyetler kurdular. Bunlar;

Mavri Mira: Rumlar tarafından Batı Anadolu ve Trakya'yı Yunanistan'a katmak için kuruldu.

Pontus Rum: Trabzon ve çevresinde Rum devleti kurmak için oluşturuldu.

Etnik-i Eteryâ: Bizans İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmak için kuruldu.

Ermeni Taşnak ve Hınçak: Doğu Anadolu'nun Ermenilere verilmesi için çalışmıştır.

Ayrıca Çukurova çevresinde bir Ermeni devleti kurmak için Ermeni İntikam Alayı oluşturuldu.

İstanbul Hükümeti'nin Tutumu

İstanbul Hükümeti işgaller karşısında tamamen sessiz kaldı. Onlara göre işgalci güçlere karşı koymak imkânsızdı. Osmanlı Devleti'nin devamı, padişah-halifenin varlığı her şeyden önemliydi. Bu nedenle tamamen yok olmaktansa küçük bir toprak parçası üzerinde büyük devletlerden birinin himayesinde de olsa devletin varlığını devam ettirmek önemliydi. İtilaf Devletleri'ne karşı gelmek onların isteklerini daha da artırabilirdi. Bu nedenle onların istekleri derhal yerine getirilmeliydi. İstanbul Hükümeti'nin bu görüşlerini destekleyen çok sayıda cemiyet kurulmuştur. Bunların başlıcaları; Sulh ve Selameti Osmaniye Cemiyeti, Hilafet ve Saltanat yanlıları Cemiyeti, İngiliz Muhipler (sevenler) Cemiyeti, Wilson İlkeleri Cemiyeti, Teali İslam Cemiyeti ve Kürt Teali Cemiyeti'dir. Bu cemiyetlerin en önemli özelliği İstanbul Hükümeti ve padişahı desteklemeleri, milli mücadele hareketine karşı olmaları, manda ve himaye fikrini savunmalarıdır.

Türk Halkının Tutumu

Türk halkı başlangıçta haklarını hukuksal yollardan aramaya çalışmıştır. Ancak Ermeni ve Rum işgallerinin başlaması, tepkilerini sertleştirmiştir. Bu amaçla bir taraftan müdafaa-i hukuk cemiyetleri kurulurken bir taraftan da Kuva-yı Milliye birlikleri kurularak silahlı direnişe başlamıştır.

10. HAFTA
AZINLIKLARIN İHANETİ VE MİLLİ VARLIĞA DÜŞMAN
TEŞEKKÜLLER

A. MİLLİ VARLIĞA DÜŞMAN TEŞEKKÜLLER

1. Mavri Mira (Kara Baht) Cemiyeti: İstanbul'da Rum Patrikhanesi'nde ve patrik vekilinin başkanlığında kurulmuştur. Görevi, çeteler kurarak Yunan Kuvvetleri'nin işini kolaylaştırmaktır.

Atatürk'ün Nutuk'unda yer alan bir belgede, Mavri Mira'nın kurucuları, maddî durumu, görevleri ve diğer Rum örgütleriyle ilgisi hakkında çarpıcı bilgiler vardır:

“22 Ağustos 1919 tarihli ve “gayet mahrem tutulacaktır” başlıklı “tamim”den öğrenildiğine göre, patrikhane bünyesinde kurulan Mavri Mira'nın başkanı Patrik vekili Doroteos, üyeleri de, Athenagoros, Enez metropoliti, Yunan yarbayı Giritli Katehakis, Katelopulos, Diposimos, Ayinpa, Polimitis, Siyari isimindeki şahıslardır. Doğrudan doğruya Yunanistan Başbakanı ve Megalo İdea'nın fikir babası Venizelos'tan direktif alan örgüt, Yunan Hükümeti'nin yaptığı yardımlarla büyük bir sermayeye sahip olmuştur. Mavri Mira'nın görevi, Osmanlı topraklarında çeteler teşkil ve idare etmek, mitingler düzenleyip propaganda yapmaktır. Resmî “Muhâcirin Komisyonu” ile Yunan “Sâlib-i Ahmer” cemiyeti de zaman zaman Mavri Mira'ya bağlı çalışıyor, Ermeni patriği Zaven Efendi ile Rum izci teşkilâtları da Mavri Mira tarafından kontrol ediliyordu. (Bu cemiyete tepki olarak Trakya-Paşaeli Cemiyeti kurulacaktır.)

2. Pontus Rum Cemiyeti: 1814 yılında Balkanlardaki Rumların bağımsızlığı için çalışan Etniki Eterya adlı cemiyetin bir uzantısıdır. **Trabzon, Samsun** ve diğer Kuzey Anadolu illerinde faaliyet göstermiştir. 1461 yılında yıkılan Trabzon Rum Pontus Devleti'ni kurmak emelindeydiler. Patrikhaneye bağlı olarak çalışıyordu

3. Taşnak ve Hınçak Cemiyetleri: Ermenilerin kurduğu bu cemiyet Ermeni Patriği Zaven Efendi (soyadı Egyazaryan veya DerYeğyayan)'nin himâyesinde çalışıyordu. Doğu Anadolu ve Çukurova bölgeleri faaliyet alanıydı. Adana'da Fransızların yardımıyla kurulan Ermeni İntikam Alayı büyük ölçüde tedhiş hareketlerine giriştiler. Doğu Anadolu ve Çukurova'da çoğunlukta olduklarını ileri sürerek İtilâf Devletleri'nden yardım istediler. Ancak Amerikalı General Harbord hazırladığı raporla bunların hayallerine son verdi. Çünkü onlar çoğunluk değil, azınlıklıktılar. Ve hiçbir zaman da çoğunluk olamamışlardı.

4.Kürt Tealî Cemiyeti: Wilson ilkelerinden yararlanarak, ayrı bir kavim olarak gördüğü Kürtlerin, doğuda bir Kürdistan Devleti oluşturmak emeline hizmet ediyordu.

Kurucusu, Seyyid Abdülkadir'dir. İngiltere'nin desteği ile kurulmuştur İngiltere'nin amacı bağımsız bir Kürdistan Devleti oluşturarak, işgal ettiği Musul petrol bölgesi ile Türkler arasında bir tampon bölge oluşturabilmektir.

5.Tealî İslâm Cemiyeti: Din ve devlet ayırımı olmaksızın, bütün Müslümanların bir birlik altında toplanmalarını sağla-maya çalışıyordu. Osmanlı Devleti'nin dinî esaslara bağlı kalınarak kurtarılabileceğini savunuyordu. Padişaha bağlı bir cemiyettir.

6.Wilson Prensipleri Cemiyeti: Türk milletinin bir daha toparlanamayacağını düşünen Türk aydınlarının(!) kurduğu dernektir. Amerikan mandasını savunmaktadırlar. Halide Edip Hanım (Adıvar), Celâlettin Muhtar, Refik Halit (Karay) üyelerinden bazılarıdır.

A. MİLLÎ CEMİYETLER

1.Trakya Paşaeli Cemiyeti: 1918 yılında Edirne'de, Mavri Mira ve onu destekleyenlerin faaliyetlerini önlemek için kuruldu.

2.Kilikyalılar Cemiyeti: En başta bölgedeki Ermeni Hınçak teşkilâtının faaliyetlerine engel olmak ve Türk haklarını korumak üzere, Adana ve dolaylarında kuruldu.

3.Redd-i İlhâk Cemiyeti: İzmir'de, İzmir'in işgaline tepki olarak kurulmuştur. Yunan işgal ve katliamlarına karşı güçlü bir direnişi organize etmişler; Balıkesir ve Alâşehir Kongrelerini düzenlemişlerdir.

4.Şark Vilâyetleri Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti: 4 Aralık1918'de İstanbul'da kurulan bu cemiyet daha sonra Erzurum ve Elazığ'da şubeler açmıştır. Doğuda bağımsız bir Ermeni Devleti'nin kurulmasını engellemek için kurulmuştur. Ermenilerin Doğu Anadolu'da nüfus olarak çoğunlukta olmadığını açıklamıştır. Cemiyet, Ermenilerle mücadele etmek, Doğu illerinde Türklerin Ermenilere sayıca üstün olduğu kadar tarih, kültür ve uygarlık yönüyle de üstün olduğunu kanıtlamak için Fransızca Le Pays, Türkçe Hâdisât ve Albayrak gazetelerini çıkarmıştır. Cemiyet şu kararları almıştır: Kesinlikle Doğu Anadolu'dan göç edilmeyecek. Doğu illeri bir saldırıya uğrarsa birleşilecek. Bilim, din ve ekonomi alanında çalışma yapılacaktır. Doğu Anadolu'da Türk ve Müslüman nüfusun fazla olduğunu belirtmiş ve Doğu Anadolu'nun bütünlüğünün korunmasını savunmuştur. Erzurum Kongresi'ni düzenlemişlerdir. Mustafa Kemal, Sivas Kongresi'nde Millî Cemiyetleri (dernekleri) bu cemiyet aracılığı ile birleştirmiştir. En etkili olan cemiyettir.

5.Anadolu Kadınları Müdâfaa-i Vatan Cemiyeti: 5 Kasım1915'te Sivas'ta kurulmuş, vatanın bütünlük ve bağımsızlığı uğrunda bütün Anadolu'da birliği sağlamak amacıyla mitingler ve kongreler düzenlemiştir. Vatanın savunmasında

kadınların da üzerine büyük görevler düştüğünü belirterek kadınların görevlerini yapmaya hazır olduklarını vurgulamışlardır. Sayıları çok daha fazla olan bu millî cemiyetler, hür ve bağımsız yaşama ülküsünün, yayılmaya başlayan direnme ve başkaldırma fikirlerinin güçlü birer kollarıdır.

11. HAFTA

MUSTAFA KEMAL PAŞA’NIN IX. ORDU MÜFETTİŞİ OLARAK SAMSUN’A ÇIKIŞI, HAVZA VE AMASYA GENELGELERİ

1. Mustafa Kemâl’in Anadolu’ya Hareketi ve Millî Mücadele Dönemi

Mustafa Kemâl, İzmir’in işgalinden bir gün sonra 16 Mayıs 1919’da, bir devlet görevlisi olarak, 27 arkadaşıyla birlikte, 6 aylık maaşlarını da peşin alarak, deniz yoluyla Samsun’a hareket eder. Görünürdeki görevi; **Samsun ve çevresindeki Türk-Rum çatışmasını incelemek ve suçluları cezalandırmaktır.** Mustafa Kemâl sınırlı olan bu görevin kendisine verilmesinden sonra yetki isteyecek ve daha sonra 3. Ordu Müfettişliği adını alacak olan, 9. Ordu Müfettişliği görev ve yetkisini üstlenecektir. Böylece, emrinde ordu bulunmasa da bölgedeki ayaklanmayı bastırmak için ordu toplayabilecek, sivil ve askerî yetkililere emirler verebilecek, Anadolu’nun her yanına genelge yayınlatabilecekti.

2. Havza Genelgesi

Mustafa Kemâl 19 Mayıs 1919’da Samsun’a ulaştı. 22 Mayıs 1919’da da müfettişliğin kendine tanıdığı görev ve yetkiler doğrultusunda ilk raporunu Osmanlı yönetimine gönderdi. Millî Mücadele’nin ilk ana programı olarak kabul edilebilecek olan bu rapor (Samsun Raporu) şu temel görüşleri ortaya koyuyordu:

1. Samsun bölgesi Rumları, siyasi emellerinden vazgeçerlerse bölgede kargaşa kendiliğinden önlenir.
2. Türklüğün yabancı mandasına ve kontrolüne tahammülü yoktur.
3. Yunanlıların İzmir’de hakları yoktur. İşgal geçicidir.
4. Millet, millî hâkimiyet esasını ve Türk milliyetçiliğini kabul etmiştir. Bunu gerçekleştirmeye çalışacaktır.

Mustafa Kemâl, Samsun’un İngiliz işgali altında bulunması, kıyı şehri olduğu için her türlü saldırıya açık olması ve çevredeki Rum çetelerinin faaliyetleri gibi sebeplerle 3. Ordu Karargâhını iç bölgelere taşımak üzere Havza’ya hareket eder ve burada 28 Mayıs 1918 tarihinde bir genelge yayınlar. Bu genelgeye göre;

1. İzmir’in Yunanlılarca işgâl edilmesi yapılacak protesto mitinglerinde şiddetle kınanmalıdır.

2. İtilâf Devletlerinin temsilcilerine ve İstanbul hükümeti üyelerine, İzmir'in işgâlini kınayan telgraflar çektilmesi sağlanmalıdır.
3. Yapılacak mitinglerde, azınlıklara kötü davranmamalıdır.
4. Anadolu'nun her yanında millî cemiyetler kurulması sağlanmalıdır.
5. Genelge doğrultusunda yapılan çalışmalardan kendisine bilgi verilmelidir.

Havza Genelgesi, İzmir'in işgalini Anadolu'nun her tarafına duyurarak, Türk milletinde millî şuurun uyandırılmasını sağlamak ve millî ülküler etrafında millî birliği sağlamayı amaçlamıştır. Türk milleti bu genelgeyle var olan Kuva-î Milliye etrafında bütünleşmiştir.

Havza Genelgesi ile

Türk milletinin millî birlik etrafında toparlanmasında önemli bir adım atılmıştır. Millî kaynaşma başlatılmıştır.

1. **Dağınık da olsa, Kuva-î Milliye teşkilâtı bir güç haline getirilmiştir.**
2. **İtilâf Devletleri'ne Türk milletinin her istenileni kabul etmeyeceği uyarısı yapılmıştır.**
3. **Osmanlı Hükümeti İzmir'in işgâlini halktan gizlemeye çalışırken; Mustafa Kemâl bütün vurda yavdığından, Mustafa Kemâl ile Osmanlı yönetimi ilk defa ters düşmüşlerdir.**

Havza Genelgesi'ni yayınlanmasından sonra Mustafa Kemâl İstanbul Hükümeti tarafından, İstanbul'a çağrılmıştır. Böylece Mustafa Kemâl ile İstanbul Hükümeti arasında Samsun raporuyla başlayan görüş ayrılığı, Havza Genelgesi ile iyice açığa çıkmıştır.

3. Amasya Genelgesi (21-22 Haziran 1919)

Havza Genelgesi'ni yayınladıktan İstanbul'a çağrılan Mustafa Kemâl, bu çağrıya uymayarak Amasya'ya hareket etti. (12 Haziran 1919). Amasya'ya ulaşan Mustafa Kemâl, Amasya Genelgesini yayınladı. Genelgenin esasları şunlardır:

1. Yurdun bütünlüğü ve istiklâli tehlikededir.
2. İstanbul'daki hükümet üzerine aldığı sorumluluğun gereklerini yerine getirmemektedir. Bu durum milletimizi yok olmuş tanıttırmaktadır. (Bu iki madde Kurtuluş Savaşı'mızın başlamasına gerekçe teşkil eden görüşleri ortaya koymaktadır.)
3. **Milletin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır. (Millî egemenlik ve millî devlet kavramları ilk olarak dile getirilmektedir. Türk Kurtuluş Savaşı'nın yöntemi ortaya konmaktadır. Cumhuriyet rejimine gidiş belirtileri de ilk olarak bu görüşlerle ortaya çıkmaktadır.)**

4. Milletin durumunu göz önünde bulundurmak, hak isteyen sesini bütün dünyaya duyurmak için her türlü etki ve kontrolden uzak bir millî kurulun varlığı şarttır. (Bu madde Temsil Heyeti'nin kurulacağına işarettir.)
5. Anadolu'nun her yönden en güvenli yeri olan Sivas'ta millî bir kongrenin acele toplanması kararlaştırılmıştır. (Sivas gizli anlaşmalar gereği Fransa'ya bırakılmış olmasına rağmen, henüz işgale uğramamıştır.)
6. Bunun için bütün illerin her sancağından, halkın güvenini kazanmış üç delegenin mümkün olan süratle hemen ve gizlice yola çıkması gerekmektedir.

Amasya Genelgesi, Türk Kurtuluş hareketini kişisel bir hareket olmaktan çıkarıp, milletin birlik ve dayanışmasını sağlayan bir hareket olmak yolunda atılan ilk adımdır. Amasya Genelgesi'ne Havza Genelgesi'nden farklı olarak Mustafa Kemâl'den başka, Rauf Bey (Orbay), Ali Fuat Paşa (Cebesoy), Refet Bey (Bele) de imza atmışlardır. 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa, Erzurum Kongresi hazırlıkları ile ilgilendiği için genelgeyi imzalayamamış, ancak onaylamıştır. Bu genelge, iç ve dış düşmanlara karşı bir isyan ve ihtilâl parolası niteliğindedir. Millî irade kavramı ilk olarak bu genelgede dile getirilmiştir. Millî egemenlik ve millî devlet kavramlarından da ilk olarak burada bahsedilmektedir. **Amasya Genelgesi ile Türk İnkılabının eylem safhası su yüzüne çıkmıştır.**

Mustafa Kemâl için, bu genelgenin yayınlanmasından sonra Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin İçişleri Bakanı Ali Kemâl Bey tarafından, 23 Haziran 1919 tarih ve 84 şifre numaralı bir telgrafla tutuklama emri çıkarılmıştır. Mustafa Kemâl bu haberi 26 Haziran 1919'da Sivas'a geldiğinde öğrenecek ve ilk tepkisi; "Ben padişah ve halife efendimizin buyruğu ile bu göreve atandım. Beni İçişleri Bakanı değil, ancak padişah efendimiz görevden alabilir." olacaktır. Mustafa Kemâl de aslında görevden alınacağını biliyordu. Onun bu tepkisi zaman kazanma arzusundan kaynaklanmaktadır.

12. HAFTA

ERZURUM KONGRESİ VE DİĞER BÖLGESEL KONGRELER

4. Erzurum Kongresi (23 Temmuz-7 Ağustos 1919)

Bölgesel bir kongredir. Bu kongre öncesinde Mustafa Kemâl askerlik görevinden istifa etmiş olduğunu hem İstanbul Hükümeti'ne hem de padişaha bildirdi. (8-9 Temmuz 1919). Kongrede alınan kararlar şunlardır:

1. Millî sınırlar içinde vatan bir bütündür, birbirinden ayrılamaz.
2. Her türlü yabancı işgaline karşı doğu illerimiz bütün milletle birlikte hakkını savunacaktır.

3. Doğu illerimizin ve tüm vatanın bağımsızlığını Osmanlı hükümeti sağlayamazsa, bunun gerçekleşmesi için geçici bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümet millî kongrece seçilecektir. Kongre toplanmış durumda değilse, bu seçimi kongre temsil kurulu (Heyet-i Temsiliye) yapacaktır.
4. Kuva-i Millîye'yi âmil (etken) ve İrade-i Millîye'yi (millî irâde) hâkim kılmak esastır.
5. Hristiyan halka siyasî egemenlik ve aşırı imtiyazlar tanınamaz. Ancak vatandaşların canları, malları, ırzları her türlü saldırıdan uzaktır. (Tanzimat ve Islahat Fermanlarına bir tepkidir.)
6. Manda ve himâye kabul olunamaz.
7. İstanbul'daki Mebuslar Meclisi'nin hemen toplanmasına ve oradaki hükümetin milletin denetimine tabi tutulmasına çalışılacaktır.

Erzurum Kongresi kararları son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde alınan Misâk-ı Millî kararlarına da yön vermiş; "Türk vatani bölünmez bir bütündür" kararı, Misâk-ı Millî'de de yer almıştır. Mustafa Kemal'e "sivil liderlik" yolu bu kongre ile açılmıştır.

5. DİĞER BÖLGESEL KONGRELER

5.1. Balıkesir Kongresi (26-30 Temmuz 1919)

Yunanlıların İzmir ve Batı Anadolu'yu işgallerinin ardından ne yapması gerektiğini belirlemek isteyen halk, Balıkesir Kongresi'ni yaparak Yunanlılara karşı çeteler oluşturarak savaş yapma kararı aldılar. Bu kongre:

1. Bölgesel bir kongredir.
2. Amasya Genelgesi'ni onaylamıştır.
3. Ege direnişinde önemli görevler yapmıştır.
4. Bölgesel kurtuluşu hedeflerken, padişahla ortak hareket etmek yönünde bağlılık bildirilmiştir.

5. Düzenli ordu kuruluncaya kadar, Anadolu'da Yunanlılara karşı savaşan gücün oluşmasında etkili olmuştur.

5.2. Alaşehir Kongresi (15-25 Ağustos 1919)

Erzurum ve Balıkesir Kongresi kararları gözden geçirilmiştir. Bu kongre kararlarına Balıkesir Kongresi etkili olmuştur. Gerekirse Yunan işgaline karşı İtilâf Devletleri'nden yardım istenmesi kararlaştırılmıştır. Bu kongre ile

1. Amasya Genelgesi kararlarına uyulması onaylanmıştır.
2. Sivas Kongresi'ne pek olumlu bakılmamıştır.

3. Bölgesel bir kongredir.
4. Yunanlılara karşı, Batı Anadolu’da askerî güç oluşturulması yolunda önemli adımlar atılmıştır.

Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri Amasya Genelgesi’ni onaylamakla Anadolu direnişinin millî bir direnişe dönüşmesinde önemli rol oynamıştır. Kuva-î Millîye kuruluncaya kadar Batı Anadolu’da düşmanı ovalamıştır. (Batı Cephesi’nin kuruluş kararı bu kongrelerde alınmıştır.)

13. HAFTA

SİVAS KONGRESİ VE ALINAN KARARLAR

6. Millî Kongre-Sivas Kongresi (4-11 Eylül 1919)

Mustafa Kemâl, Sivas Kongresi hazırlıklarını yapmak üzere 29 Ağustos 1919’da Erzurum’dan ayrılarak Sivas’a geldi. Kongre 4 Eylül’de toplandı. Kongrenin ilk günlerinde Mustafa Kemâl, Kuva-î Millîyecilere aleyhte yapılan propagandaları etkisiz kılmak amacıyla, İttihat ve Terakkici olmadıklarını açıkladı. Böylece olumsuz sonuç doğuracak yanlış anlaşılımları ortadan kaldırmış oldu.

6.1. Alınan Kararlar

1. **Kongre, Anadolu ve Rumeli’de halk tarafından ve halkın istiklâlini sağlamak maksadıyla kurulmuş olan bütün Müdâfaa-i Hukuk-u Millîye Cemiyetlerini, “Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti” adı altında tek cemiyet ha-line getirmiştir.** (Böylece millî güçler birleştirilmiş, Kurtuluş Savaşı’nın tek elden yönetilmesi sağlanmıştır.)
2. **Manda ve himâve kesin olarak reddedilmiştir.** (Çünkü manda yönetimi “millî istiklâl” ters düşüyordu.)
3. “Temsilciler Kurulu Doğu Anadolu’nun bütününi temsil eder” şeklindeki karar, Sivas Kongresi kararlarında “**Temsilciler Kurulu vurdun bütününi temsil eder” şeklinde yeniden düzenlendi.** (Temsilciler Meclisi’nin görevi T.B.M.M.’nin açılmasıyla son bulmuştur.)
4. Misâk-ı Millî’nin esasları belirlenmiştir.
5. Batı Anadolu Kuva-î Millîye komutanlığına Ali Fuat Paşa getirildi. (Bu atama ile Sivas Kongresi’nin bir hükümet gibi çalıştığını görüyoruz.)
6. **İrâde-i Millîye Gazetesi’nin çıkarılması kararlaştırıldı.** (Bu kararla da İstanbul Hükümeti’nin basın yoluyla yaptığı karşı yayınlar etkisiz kılınmak istenmiştir.)

7. Padişah tarafından dağıtılan Mebusan Meclisi'nin derhal toplanması sağlanacaktır.

6.2. Sivas Kongresi'nin Önemi ve Sonuçları

1. Padişahın değil, milletin arzusuyla toplanmıştır.
2. Mondros Mütarekesi'nin uygulanışına karşı çıkılmış ve yabancı işgallere karşı direnileceği açıklanmıştır.
3. Manda reddedilerek “**kayıtsız şartsız bağımsızlık**” ilkesi açıkça benimsenmiştir.
4. **Mustafa Kemâl, Kuva-i Millîye'nin önderi durumuna gelmiştir.**
5. Padişah, baskı ve şiddetle Mustafa Kemâl'in yükselişini durduramayacağını anlamış, bu sebeple ona yaklaşmak gereğini duymuştur. Padişah, Mustafa Kemâl'le arasının açılmasında en büyük etken durumunda olan Damat Ferit Paşa hükümetini görevden alarak, yerine vatansever olarak tanınan Ali Rıza Paşa'ya hükümet kurdurmuştur (2 Ekim 1919).
6. İstanbul'da hükümet değişikliğine sebep olmuştur. (Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin istifası Kuva-i Millîye hareketinin İstanbul Hükümeti'ne karşı kazandığı ilk başarı olarak da gösterilebilir.)

6.2. Amasya Görüşmeleri (20-22 Ekim 1919)

Ali Rıza Paşa Hükümeti, kurulmasından bir hafta sonra Heyet-i Temsiliye ile görüşmek istedi. Mustafa Kemâl de Temsilciler Kurulu'nun hukukî varlığını ve Sivas Kongresi kararlarını İstanbul Hükümeti'ne kabul ettirmek düşüncesiyle bu görüşmeyi kabul etti. Bahriye Nazırı Salih Paşa, İstanbul hükümeti tarafından, bu görüşme için Anadolu'ya gönderildi. Amasya'da yapılan görüşme sonrasında bir protokol yapıldı. (Mustafa Kemâl ile Salih Paşa arasın da ikisi gizli ve imzasız beş protokol hazırlanmıştır. İmzalı protokoller iki nüsha olarak hazırlanmış ve Mustafa Kemâl'in imzaladığı protokol Salih Paşa'da, Salih Paşa'nın imzaladığı protokol de Mustafa Kemâl'de kalmıştır. Protokolde yer alan kararlar;

1. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Temsilciler Kurulu, İstanbul Hükümeti'nce tanınacaktır.
2. **Mebusan Meclisi toplanacaktır.** (Yalnızca bu karar İstanbul Hükümeti tarafından uygulanmıştır.)
3. Millet Meclisi'nin güvenliği olmayan İstanbul'da toplanması uygun değildir.
4. Hükümetle millî teşkilât arasında uyuşma olmuş ve anlaşma sağlanmıştır.

5. Türk illeri düşmana terk edilmeyecek, Türk yurdunun bütünlüğü ve bağımsızlığı korunacaktır.
6. **İstanbul Hükümeti, Temsil Kurulu’nun rızası ve onayını almadan, barış görüşmelerine katılmayacak ve barış yapmayacaktır.** (İstanbul Hükümeti, merkezî otoriteyi sağlamak amacıyla, bu kararı reddetmiştir.)
7. Milletvekili seçimleri serbest bir şekilde yapılacaktır.

Amasya Görüşmelerinin Önemi; Hevet-i Temsiliye, İstanbul hükümeti tarafından resmen ve hukuken tanınmıştır. Salih Paşa, “bir anlaşma yapmak için Amasya’ya gönderilmediğini, ancak alınan kararların İstanbul Hükümeti tarafından da kabul görmeyecek kadar ağır olmadığını, eğer kabul edilmezse de istifa edeceğini belirtmiştir. Ancak, İstanbul Hükümeti kararların çoğunu kabul etmediği halde Salih Paşa istifa etmemiştir.

14. HAFTA

MİSAK-I MİLLÎ KARARLARI, ÖNEMİ VE SONUÇLARI

7. Meclis-i Mebusan’ın Son Toplantısı (12 Ocak 1920-11 Nisan 1920)

Meclis-i Mebusan, Amasya Görüşmelerinden alınan kararın bir gereği olarak toplanmıştır. Kuva-i Milliyeçiler, İstanbul Hükümeti ve İtilâf Devletleri’nin baskı yapacaklarını düşünmelerine rağmen, Meclis-i Mebusan seçimleri olaysız geçmiştir. İtilâf Devletleri seçimlere müdahale etmemiştir. Çünkü İngiltere, işgal tehdidi altında bulunan İstanbul’da toplanacak Osmanlı Mebusan Meclisi’nde ancak kendi istediği doğrultuda kararların alınacağına inanmaktadır. Seçimler sonucunda Kuva-i Milliyeçiler’in destekledikleri kişiler çoğunluğu elde ettiler. Böylece milletvekillerinin çoğunluğu, ya Kuva-i Millîyeci, ya da onları destekleyenlerden oluşuyordu. Seçilen milletvekilleri ile Ankara’da görüşen Mustafa Kemâl, milletvekillerinden, mecliste bir “Müdâfaa-i Hukuk Grubu” oluşturmalarını ve kendisini Meclis-i Mebusan’a başkan seçmelerini istedi. Mustafa Kemâl, meclise başkan seçilemediği gibi, Müdâfaa-i Hukuk Grubu’nu oluşturmakla görevli milletvekilleri ancak “Felâh-ı Vatan” adlı bir grup oluşturdular. (Milletvekilleri Müdâfaa-i Hukuk Grubu’nu kurmaları durumunda İstanbul’un İtilâf Devletleri tarafından işgal edilebileceğinden korkmuşlardır.)

Meclis-i Mebusan 12 Ocak 1920 tarihinde toplanır. Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarının ışık tuttuğu ve Kuva-i Millîyeci millet-vekillerinin hazırlayıp meclise sunduğu Misâk-ı Millî (Millî Yemin) kararları 28 Ocak 1920 yılında kabul edilir.

(11 Nisan 1920 tari-hinde Osmanlı Mebusan Meclisi padişah tarafından feshedilmiştir.)

7.1. Misâk-ı Millî'nin Kapsamı

Misâk-ı Millî, devletin ve milletin geleceğinin haklı ve devamlı bir barışa ulaşabilmesi için aşağıdaki kararları kapsamaktadır.

1. 30 Ekim 1918 tarihli Mondros mütarekesi imzalandığı zaman, düşman kuvvetlerinin işgali altında bulunan ve çoğunluğu Arap olan yerlerin kaderi, bölge halkının serbestçe verecekleri oylara göre belirlenmelidir. Mütareke çizgisinin için deve dışında kalan bu yerlerin İslâm ve soyca bir olan Osmanlı çokluğunun oturduğu bölgelerin hepsi, hüküm ve fiil bakımından, Anayurttan hiçbir şekilde ayrılmaz bir bütündür. (Bu hüküm; Kuzey Irak'taki Musul, Süleymaniye, Erbil ve Kerkük bölgeleri Türkleri ile Kuzey Suriye'deki Raka, Halep, Antakya ve İskenderun kesimlerindeki Türklerin anayurttan kopartılamayacağını belirtmektedir.) Kıbrıs Adası da Devletler Hukuku bakımından Türkiye'ye ait olduğundan, 1914 sonunda İngiltere tarafından tek taraflı ilhâkı hükümsüz sayılır. Görüldüğü üzere, kesin bir sınır belirlenmemekte, **Türk ve Müslüman çoğunluğun bulunduğu bütün toprak parçaları vatanın sınırları içinde kabul edilmektedir.** Peki, o halde bugünkü Türkiye'nin sınırları "Misâk-ı Millî sınırları" mıdır?

2. Türkiye ile yapılacak barışa bırakılan, Batı Trakya'nın hukukî durumunun belirlenmesi de, halkın tam bir serbestlikle verecekleri oylarıyla belirlenmelidir. Bu madde ile merkezi Gümülcine şehri olan ve Balkan Savaşı sırasında 1913'de Bulgaristan'a bırakılma felâketine uğrayan, 1917'de Fransız Ordusu'nun da yardımıyla Yunanistan işgâline geçen Batı Trakya'da ahâlinin %85 kadarı Türk, %15 kadarı da Rum, Bulgar, Çingene ve başka unsurlardan ibaretti. Yunanistan'daki %85'lik Türk nüfusa ne olduğunu bugün kendi kendinize sorarsanız, Batı Trakya'da yaşayan Türk halkının yaşadıklarını daha iyi anlayabilirsiniz.

3. Halkı, ilk serbest kaldıkları sırada (Haziran 1918), verdikleri oylarıyla Anayurda katılma kararını belirten **Elviye-i Selâse (=Üç Sancak; Kars, Ardahan, Batum) için gerekirse yeniden serbestçe oylama yapılmalıdır.** 1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrasında Ruslara "savaş tazminatı" olarak bırakılan bu üç sancak bölgesi, 3 Mart 1918 Brest Litovsk Antlaşması'yla Rusya tarafından Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştı. Ancak 30 Ekim 1918 mütarekesiyle adı geçen yerlerden çekilmek zorunda kaldık. 13 Nisan 1919'da İngilizler tarafından işgal edilen bu topraklardan, Kars Ermenilere, Ardahan ve Batum da Gürcülere peşkeş çekildi. Ancak bölge halkının çoğunluğunun **Türk olması, halkoylaması isteğini gündeme getirmiştir. Böylece, a. Arapların oturdukları yerler, b. Batı Trakya ve Ardahan, Kars, Artvin olmak üzere üç bölgede referandum istenmiştir.**

4. İslâm halifeliğinin, Osmanlı Saltanatının ve Hükümeti'nin merkezi olan İstanbul ile Boğazların güvenlikleri korunmalıdır. İstanbul ve Marmara'nın güvenliği, her türlü tehlikeden uzak olmalıdır. Boğazlar'dan serbestçe ticaret yapılması sağlanmalı ve ulaştırma, ilgili devletlerin oy birliği ile verecekleri karara uygun olarak yapılmalıdır.

5. Azınlıklara, komşu ülkelerdeki Türk ve Müslüman halka tanınmış olan haklardan daha fazla haklar verilemez. (Bizdeki azınlıklara hak verilmesini isteyen yabancı devletlere, komşu ülkelerdeki Türk ve Müslüman halka verilecek hak kadar hak verileceği uyarısında bulunmaktadır.)

6. Millî ve ekonomik gelişmemizi sağlamak amacıyla, tam serbestî ve bağımsızlık sağlanması, siyasî, adlî, malî gelişmemize engel olan sınırlamaların kaldırılması gerekecektir. (Kapitülasyonlara ilk tepkidir.)

7.2. Misâk-ı Millî'nin Önemi ve Sonuçları:

1. Bu bildiri ile millî ve bölünmez bir Türk ülkesinin sınırları belirlenmiştir.
2. Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan kararlardan sonra, Misâk-ı Millî ile Türkler, tam bağımsızlık bilincine erişmişlerdir.
3. Ali Rıza Paşa Hükümeti istifa edecek ve yerine Salih Paşa hükümet kuracaktır.

7.3. İstanbul'un Resmen İşgali (16 Mart 1920)

Kuvâ-i Millîye hareketini pek ciddiye almayan İtilâf Devletleri, Misâk-ı Millî kararlarının alınmasından sonra, eyleme geçme vakti geldiğini fark ettiler. 15 Mart 1920 tarihinde İstanbul'da 150 kadar aydını tutukladılar. Gece yarısından itibaren de İstanbul, Beyoğlu ve Üsküdar semtlerini deniz askerleri ile işgale başlayan İngilizler, 16 Mart 1920 sabahı yağma ve soygunlara da giriştiler. Bu arada Harbiye Nezareti karargâhına bağlı Şehzâdebaşı'daki Mızıka Karakolumuzu basarak, burada uyuyan ve silâhsız olan beş askerimizi, “uyanıp boru çalarak diğerlerini de uyandırmaları” diye öldürdüler. İstanbul'un işgal haberi telgrafla Ankara'ya duyurulduktan az sonra da telgraf telleri kesilerek haberleşme tamamen durduruldu.

İstanbul'un işgalinin hemen ardından, XV. Kolordu kumandanı Kâzım Karabekir Paşa da İngiliz Mütareke Heyeti Başkanı Rawlinson ve yanındaki 20 kadar İngiliz'i tutukladı. Bu İngilizler ileriki tarihlerde, Malta'ya gönderilen Türk sürgünlerin kurtarılmasında bir hayli işimize yarayacaktır. Zaten İngiliz, Fransız ve İtalyan kuvvetleri tarafından kontrol altına alınmış olan İstanbul, Meclis-i Mebûsan'ı kapatmak, Anadolu hareketine gözdağı vermek ve Misâk-ı Millî kararlarını etkisiz hale getirmek için işgal edilmiştir.

7.4. İstanbul'un İşgalinin Sonuçları:

1. Birçok vatansever aydın, tutuklandı ve Malta Adası'na sürgüne gönderildi.
2. Mebusan Meclisi bir daha açılmamak üzere kapandı. (11 Nisan 1920.)
3. T.B.M.M.'nin açılması tartışmasız kabul edilir hale geldi.
4. İtilâf Devletleri'nin işgal kuvvetleri komutanının, “Anadolu'daki Kuvâ-i Millîye'yi ret etmesini ve bunu kamuoyuna açıklamasını” istediği Salih Paşa, bu isteği kabul etmeyerek, istifa etti. Salih Paşa'nın istifasından sonra tekrar Damat Ferit Sadrâzam olmuştur.
5. Vatansever aydınlar, Anadolu'ya geçerek Kuvâ-i Millîye hareketinin kadro yönünden güçlenmesini sağlamıştır.
6. Osmanlı Devleti fiilen sona ermiş, padişah ve halife İngilizlerin esiri durumuna düşmüştür.
7. Mustafa Kemâl, “Anadolu hareketi, padişah ve halife efendimizin de kurtuluş hareketidir” açıklamasında bulunmuştur.